

Ja Zahhar, kes ei taibanud, mis ta on teinud, ei leidnud lausele õiget lõppu.

«Ja mina,» jätkas Oblomov haavatud ja valesti hinnatud inimese häälega, «muretsen veel ööd kui päevad, näen vaeva; pea kuumab vahel, süda tahab seisma jääda, öösiti ei saa und, visklen asemel, mõtlen kogu aeg, kuidas elu paremini korraldada... Ja kelle heaks? Ikka teie, talupoegade heaks; järelikult ka sinu heaks. Sa vist arvad, kui näed, et ma vahel teki üle pea tõmban, et ma lihtsalt laman kui pakk, et ma magan; ei, ma ei maga, ma mõtlen hoolega, mida küll teha, et talupojad puudust ei kannataks, et nad ei hakkaks teisi kadetsema ega viimsel kohtupäeval issandale jumalale kaebama, vaid paluksid minu eest, mõtleksid minust hästi. Tänamatud!» lõpetas ta kibeda etteheitega.

Viimased «haledad» sõnad liigutasid Zahhari südamepõhjani. Ta hakkas tasakesi nuutsuma; kähisemine ja nortsumine sulasid nüüd ühte ja sünnitasid hääle, mida pole ühegi mänguriistaga võimalik jäljendada, ehk olgu siis hiina gongiga või india tamtammiga.

«Isake Ilja Iljitš,» palus ta. «Jätke järele! Jumala pärast, mis juttu te ometi ajate? Ossa püha jumalaemaal Niisuke häda äkki ootamata-aimamata!...»

«Aga sina,» jätkas Oblomov teda kuulmata, «peaksid häbenema nõnda rääkida! Madu olen ma oma rinnal soojeandanud!»

«Madu?» ütles Zahhar käsi kokku lüües ja pistis nii kõvasti nuuma, nagu oleks kümnekond sitikat tuppa tulnud ja seal ringi lendama hakanud. «Millas ma olen madu meelde tuletand?» rääkis ta nuuksumise sekka. «Ma ei näe teda raiska öösi uneski!»

Kumbki ei mõistnud enam teist ja lõpuks iseennastki mitte.

«Kuidas su keel ometi paindus seda ütlema?» jätkas Ilja Iljitš. «Ja mina määrasin sulle veel oma plaanis eraldi maja, köögiviljaaia, omaette leivavilja ja rahapalga! Sa pidid saama mu majas valitsejaks, majaülemaks, usaldusmeheks. Talupojad kummardaksid maani su ees; kõik ütleksid: Zahhar Trofimõtš, Zahhar Trofimõtš! Aga sina pole veel rahul, tuled oma «teiste» jutuga! See on siis tasul! Niimoodi austad sa oma isandat!»

Zahhar nuuksus edasi ja Ilja Iljitš oli ise ka liigutatud. Zahhari manitsedes jõudis talle endalegi teadvusse, mis head ta on oma talupoegadele teinud. Ning viimaseid etteheiteid ütles ta juba väriseval häälel ja pisarsilmil.

«Noh, mine nüüd jumala rahu,» ütles ta lepitaval toonil Zahharile. «Oota, too enne veel kalja! Kurk on nii kuiv; sa võiksid isegi taibata: kuuled ju, kuidas isanda hääle käriseb! Näed, mis sa minuga oled teinud! Loodan, et sa oma eksimusest aru said,» ütles ta Zahharilt kaljakaasi vastu võttes, «ja ei hakka edaspidi enam oma isandat teistega võrdlema. Ja selleks, et oma süüd heaks teha, katsu nüüd maja pere-mehega kuidagi korda saada, et mul poleks tarvis välja kolida. Niimoodi sa siis hoolitsed oma isanda rahu eest: rikud mu tuju hoopis ära ja nii läheb mul mõnigi uus ja kasulik mõte kaotsi. Ja kelle kaotus see on? Su enda kaotus, sest ma olen tervenisti teile pühendunud; teie pärast tuln ma teenistusest ära, teie pärast istun ma siin nelja seina vahel... Noh, mine nüüd jumala rahu! Näe, kell lööb juba kolm! Ainult kaks tundi ongi veel lõunasöögini aega, mida jõuab kahe tunniga teha? Mitte kui midagi! Aga tegemist on kuhjaga. Niisiis, ma saadan kirja järgmise postiga ja plaani panen homme paberile. Noh, aga nüüd heidan pisut pikali, ma olen päris väsinud; sa lase kardinad alla ja pane ukсед korralikult kinni, et mind ei segataks; võib-olla ma magan üks tunnike, pool viis aja mind üles!»

Zahhar asus härrat õhukindlalt kabinetti sulgema; pani kõigepealt talle teki peale ja toppis teki otsa lamaja jalgade alla, siis laskis aknaeesriided ette, pani ukсед kõvasti kinni ja läks oma tuppa.

«Et sa kärvaksid, kurivaim!» porises ta pisarate jälgi pühkides ja ahjuasemele ronides. «Kurivaim ta just ongi! Eraldi maja, köögiviljaaed, rahapalk!» kordas ta neid viimaseid sõnu, millest ta oli aru saanud. «Haledaid sõnu teha — seda ta mõistab: nagu noaga nüsib su südant... Näe, siin on mu maja, siin köögiviljaaed, siin ma kord ka koivad välja sirutan!» ütles ta vihaselt, rusikaga vastu ahjuaset tagudes. «Rahapalk! Kui ma vaskviielisi ja -kümnelisi ei korjaks, siis poleks mul niipaljukestki, et tubakat osta või vaderile natuke külakosti viia! Saadana sarviline!... Ja oleks, et surmgi tuleks; ei tule!...»

Ilja Iljitš heitis selili, kuid uni ei tahtnud tulla. Ta mõtles ja mõtles, vaevles ja vaevles...

«Kaks õnnetust korraga!» ütles ta tekki üle pea tõmmates. «Pea siis vastu, ole lahke!»

Tegelikult ei rikkunud need kaks «õnnetust», külavanema kiri ja korterist väljakolimine, enam Oblomovi rahu, need olid juba taandunud tülikate mälestuste tasemele.

«Hädad, millega külavanem hirmutab, on alles kaugel,»

mõtles ta, «vahepeal võib nii mõndagi muutuda: vihm tõstab ehk viljasaaki; rendivõlad võib külavanem veel kokku ajada; ärakaranud talupojad «toimetatakse vastavalt oma elukohale tagasi», nagu ta kirjutab... Ja kuhu need mehed küll läksid?» mõtles ta ja süvenes hoopis selle tõsiasja mõttekujutuslikku külge. «Küllap nad läksid öösi, öörõskuse kätte, ilma söömata. Kus nad magavad? Kas tõesti metsas? Seal ei saa ju igavesti olla! Tares on küll kole hais, aga vähemasti soe... Mistarvis oma rahu rikkuda!» mõtles ta veel. «Varsti saab plaan ka valmis — pole mõtet ette hirmu tunda! Oh, küll ma...»

Kolimise mõte tegi talle rohkem muret. See oli värskem, hilisem «õnnetus»; kuid Oblomovi kõikevaigistavas hinges oli ka see asi juba ajalooks saamas. Olgugi, et ta paratamatult kolimist ähmaselt ette nägi, seda enam, et Tarantjev nüüd end siia vahele segas, lükkas ta selle ärevile ajava elusündmuse vähemalt nädalakski edasi, seega oli terveks nädalaks endale rahu võidetud!

«Ja võib-olla katsub Zahhar asja niiviisi lahendada, et pole vajagi kolida, ehk läheb see karikas hoopis mööda! Lükatakse ümberehitamine tulevaks suveks edasi või jäetakse üldse ehitamata: kuidagiviisi saab asju ka nii sättida! Võimatu on ju ometi... kolima hakata!»

Nõnda vaheldusid ta südames ärevus ja rahunemine, ning lõpuks andsid need rahustavad ja vaigistavad sõnad «ehk», «võib-olla» ja «kuidagiviisi» ka seekord nagu alati talle terve laekatäie lootusi ja lohutusi otsekui pühaduste laegas meie esivanematele; nendega ta end olemasoleval momendil kahe «õnnetuse» eest kaitseski.

Juba surises kerge, mõnus uim ta liikmetest läbi ja uni hakkas vaevu märgatavalt ta meeli tumestama, nii nagu tumestavad esimesed arglikud sügiskülmad vete pinda; veel silmapilk, ja teadvus oleks jumal teab kuhu kadunud, kuid äkki muutus Ilja Iljitš ärksaks ja tegi silmad lahti.

«Aga ma pole ennast veel pesnudki! Kuidas siis nii saab? Ja ma pole mitte midagi teinud,» sosistas ta. «Tahtsin plaani paberile panna, aga ei pannud, ei kirjutanud ka politsei-ülemale ega kubernerile, majaperemehele hakkasin kirjutama, aga jätsin pooleli, ei vaadanud arveid läbi ega maksnud raha ära — hommikupoolik on lihtsalt raisku läinud!»

Ta vajus mõttesse...

«Mis see ometi on? Aga kas mõni «teine» oleks seda kõike teinud?» välgatas tal läbi pea. «Teine, teine... mis see «teine» õieti on?»

Ta süvenes enese ja «teise» võrdlusse. Ta hakkas hoolega mõtlema, ning nüüd tekkis ta peas ettekujutus sellest «teisest», otse vastupidine sellele, mida ta enne Zahharile oli avaldanud.

Ta pidi tunnistama, et mõni «teine oleks» jõudnud kõik kirjad kirjutada, ilma et «mis» või «et» oleks kordagi üks-teist segama hakanud; mõni «teine» oleks ka uude korterisse kolunud, plaani valmis teinud ja maale sõitnud...

«Ka mina saaksin kõige sellega toime...» arvas ta, «ma mõistan ju ikka kirjutada; omal ajal pole ma ju mitte ainult kirju kirjutanud, vaid hoopis keerukamaid asju! Kuhu see kõik on jäänud? Ja mis kunst see siis õige on, teise korterisse kolida? Tarvitseb ainult tahta! «Teine» ei pane kunagi öökuube selga,» lisas ta «teise» iseloomustusele juurde, ««teine»...» ta haigutas vahepeal... «peaaegu ei magagi... «teine» tunneb elust lõbu, käib igal pool, näeb kõike ja tal on kõigeks huvi... Aga mina? Mina... pole «teine!» ütles ta sedapuhku nukralt ja vajus sügavasse mõttesse. Isegi pea pistis ta teki alt välja.

Selge enesetunnetuse silmapilk Oblomovi elus oli jälle kätte jõudnud.

Suur hirm hakkas tal, kui ta hinges tekkis äkki elav ja selge ettekujutus inimese saatusest ja eluülesandest ja kui ta mõttes kõrvutas selle ülesandega omaenda elu, kui ta peas ärkasid üksteise järel mitmesugused eluküsimused, lenneldes ehmunult sinna-tänna nagu tukkuvates varemtes ootamatust päikesekiirest üleskohutatud linnud.

Tal oli valus ja kurb oma pooliku arengu, oma kõlblate jõudude kasvu seismajäämise pärast, oma inertsuse pärast, mis sai talle igal pool takistuseks; ta tundis kadedust, et teised elavad nii sisukat ja avarat elu, aga tema kitsale ja armetule elurajale on nagu raske kivi ette veeretatud.

Ta arglikku hinge hakkas ahistama teadmine, et paljud tema loomuomadused ei ole üldse ärganudki, teisi on vaevalt puudutatud ja ühegi arengut pole lõpuni viidud.

Kuid ometi tundis ta valusa selgusega, et midagi head, midagi ilusat on temas nagu hauda maetud, et nüüd on see võib-olla juba surnud, aga võib-olla lebab kui kuld mäepõues, ja oleks juba ammu aeg lasta seda kulda rahana käibele.

Kuid varandus on maetud paksu, raske prahi- ja kõntsa-korra alla. Keegi nagu oleks elu ja ilma poolt talle annetatud kallisvara tema tagant varastanud ja tema enese hinge maha matnud. Oli midagi, mis ei lasknud teda eluteele tor-

mata ning mõistuse ja tahte-täispurjes edasi kihutada. Teadmata salavaenlane oli juba tee algul oma raske käe tema peale pannud ja teda inimelu otsesest sihist kaugele eemale tõrjunud...

Ja vaevalt jõuab ta veel sellelt kõnnurajalt, sellest umbpadrikust õigele teele. Mets on ümberringi ning hinges läheb ikka rägusemaks ja hämaramaks, rada rohtub ikka enam ja enam; enesetunnetuse hele silmapilk kordub ikka harvemini ja äratav veel ainult silmapilguks tema uinuvad jõud. Mõistus ja tahe on ammu ning vististi lootusetult halvatud.

Ta elusündmused on mikroskoopiliselt tillukesteks muutunud, kuid nendegi sündmustega ei suuda ta toime tulla; mitte tema ei astu ühe sündmuse juurest teise juurde, vaid need paiskavad teda sinna-tänna, nagu laineharjalt laineharjale; tal endal ei ole jõudu ühele tahtesitkust vastu panna ega lasta ennast teisel mõistusega kaasa viia.

Kibe oli see salajane pihtimus iseenele. Viljatud kahetsused mõõdalastud aja pärast ja südametunnistuse kõrvetavad etteheited torkisid teda nagu nõelad; ning ta püüdis kõigest väest seda koormat oma turjalt ära saada ja leida endast väljaspool süüdlast, kelle poole pöörata etteheidete astelt... Aga kelle poole?

«See kõik on... Zahhari süü!» sosistas ta.

Tal tuli viimane stseen Zahhariga peensusteni meelde ning ta nägu pahvatas häbist lausa lõõmavalt punaseks.

«Kui keegi oleks seda pealt kuulnud?...» mõtles ta. «Jumalale tänu, et Zahhar ei oska seda kellelegi edasi rääkida; ja ega teda ei ustaks ka; jumalale tänu!»

Ta ohkas, needis ennast, viskles küljelt küljele, otsis süüdlast, aga ei leidnud. Tema ähkimine ja ohkimine ulatus ka Zahhari kõrvu.

«Näh, kali a'ab teise nüüd puhutama!» urises Zahhar südametäiega.

«Miks ma olen niisugune?» küsis Oblomov eneselt pea-aegu pisarsilmil ja peitis pea uuesti teki alla. «Miks ometi?»

Otsides asjata seda kurja juurt, mis ei lasknud tal nagu kord ja kohus «teiste» viisil elada, ohkas ta ja sulges silmad, ning mõne minuti pärast hakkas uni jälle tema meeli vangistama.

«Ka mina... tahaksin...» ütles ta vaevaga silmi lahti kiskudes, «midagi niisugust... On siis loodus mind päriselt vaeslapseks jätnud... Aga ei, ma ei või kurta... tänu jumalale...»

Sellele järgnes rahunemisohe. Ärevusepingest jõudis Oblomov jälle oma tavalisse olekusse — rahulikku ükskõiksusse.

«Nähtavasti on see mu saatus. Mis saan mina sinna parata?...» sosistas ta päris une eel.

««Paari tuhande jägu vähäm»,» ütles ta valjusti läbi une. «Kohe-kohe, oota...» — ja ta toibus poolärkvele.

«Siiski... huvitav oleks teada, miks ma... olen niisugune?...» sosistas ta jällegi. Ta silmalaud vajusid täiesti kinni. «Jah, mispärast?... Vististi... sellepärast,» püüdis ta veel midagi öelda, kuid ei saanud.

Nõnda ei jõudnudki ta mõttes põhjuseni; suu vakatas poolel sõnal ja jäigi paokile. Sõnade asemel kuuldus veel üks ohe ja siis hakkas kostma muretult magava mehe rahulikkude norskamist.

Uni pani tema mõtete laisalt aeglase voolu seisma ja viis ta lennul teise ajajärku, teiste inimeste hulka, teise paika, kuhu ka meie lugejaga talle järgmises peatükis järele läheme.

IX

OBLOMOVI UNENÄGU

Kus me oleme? Mis õnnistatud maanurka on meid toonud Oblomovi uni? Mis imeline maa!

Ei ole siin küll merd, ei kõrgeid mägesid, kaljusid, kuristikke ega põliseid metsi — ei ole siin midagi võimsalt suurejoonelist, tumedat ega metsikut.

Ja milleks peakski miski olema metsik ja suurejooneline? Näiteks meri? Jäägu ta rahus! Ta teeb ainult inimese meele nukraks: merd vaadates tahaks nutta. Ääretu veeväli toob südamesse kartust, ja pole seal ka paika, kus võiks puhata lõpmatu vaatepildi üksluisusest piinutatud pilk.

Murdlainete mõirgamine ja kaldalepaiskumise mürin ei hellata õrnu kuulmeid: juba maailma algusest peale kordab see ikka üht ja sama, laulab üht ja sama tumedat, mõistetamatut laulu; ikka kuuldub selles sama oigamist, ikka sama hala igavesti piinamisele mõistetud koletise suust, ikka nagu kellegi südamesse lõikavaid, kohutavaid häälitusi. Ei kõla seal lindude vidinat, ainult hääletud, otsekui paigale nõiutud kajakad liuglevad nukralt piki rannaäärt ja tiirutavad vee kohal.

Jõuetu on nende looduse valukarjete kõrval metsloomade mõirgamine, nõrguke on ka inimese hääl, ja inimene isegi nii väike ja tühine, et kaob märkamatuks selle hiigelpaaraami pisidetallide hulgas! Võib-olla seepärast ongi tal nii raske merd vaadata.

Ei, jäägu ta rahu, see meril! Isegi ta vaikus ja liikumatus ei sünnita rõõmutunnet südames: suure veekogu vaevu märgatavas õõtsutamises näeb inimene ikka sama mõõtmatu jõudu, mis ajuti küll magab, kuid mis teinekord nii salvalt tema uhke tahte üle irvitab ja tema julged kavatsused, tema töö ja vaeva nii sügavale oma põhja matab.

Ka mäed ja kuristikud pole loodud inimesele rõõmuks. Nad on ähvardavad, kohutavad, just nagu inimese poole sirutatud metsalise küüned ja hambad; nad tuletavad meile liiga valusalt meie surelikkust meelde ning hoiavad meid kartuses ja mures oma elu pärast. Isegi taevast paistab kaljuharjade ja kuristikude kohal nii kauge ja kättesaamatu, nagu oleks ta inimesed maha jättnud.

Mitte niisugune pole see rahulik paigake, kust meie kangelan end korraga leidis.

Seal näib taevast just end maad ligi suruvat, mitte selleks, et tema pihta valusamalt oma nooli pilduda, vaid ennemini selleks, et teda armastuses tugevamini kallistada; nagu isamaa varjav katus laotub ta madalale inimeste pea kohale, küllap selleks, et valitud nurgakest kõige kurja eest kaitsta.

Päike paistab seal umbes pool aastat heledasti ja palavalt, ning peale sedagi ei lahku ta järsku, vaid taganeb nagu vastu tahtmist, kord või kaks veel ümber pöördudes, et heita pilku armsale paigale ja kinkida talle sügise sajuilmade vahel veel mõni soe, selge päev.

Sealsed mäekünkad on üksnes nende kohutavate mägede mudelid, mis masendavad meie meelt. Nad on üksnes laugjad kingud ridamisi, mille otsast on vallatusetujus hea selili alla lasta või istuda ja mõttlikult vaadelda loojenevat päikest.

Jõgi voolab rõõmsalt vallatades ja mängeldes, paisub mõnes kohas koolusilmuseks, tõttab teisel nobedalt ja nõorsirgelt või rahuneb otsekui mõttesse jäädes ning roomab vaevu-vaevu üle kivide, hargnedes vahetevahel vilgasteks ojakesteks, mille vulina saatel on nii hea uinuda.

Viisteist kuni kakskümmend versta ümberringi kujutab see maanurk endast maalietüde, rõõmsaid, naeratavaid maastikke. Selge jõekese liivased ja libajad kaldad, kinkudest veepiirini ulatuv madal võsa, kõverik jäärak, mille põh-

jas voolab oja, kasesalu, — see kõik oleks nagu meelega paigale seatud ja meistri käega üles maalitud.

Nii erutustest vintsutatud kui ka nendest täiesti puutumata süda tunneb tungi pageda siia üksildasse, unustatud paika ja elada teistele tundmatus õnnes. Kõik töötab siin rahulikku ja pikka, juuste pleekimiseni kestvat elu ning tähelepandamatult, unesarnaselt lähenevat surma.

Korrapäraselt ja muutumatult vahelduvad siin aastaajad.

Märtsis algab kevad, nagu kalendergi näitab; sogaste niredena jookseb lumevesi kinkudelt alla, maa sulab üles ja hingab sooja auru; talumees heidab pihtkasuka seljast, tuleb särgiväel tarest õue ja vaatab kaua päikest, kätt silmade kohal hoides ning mõnutundest õlgu kehitades; siis sikutab ta oma peatsele tööle mõeldes kummulikeeratud vankrit kord ühest, kord teisest aisast või vahib ja tõukab jalaga varjualuses vedelevat atra.

Siin ei pöördu kevadel ootamatult tagasi lumetuisud, mis kataksid põllud valge rüüga ja murraksid puude oksid.

Nagu puutumatu, külm iludus ilmutab talv oma iseloomu täpselt ettenähtud sooja aja tulekuni; ta ei õrrita sind ootamatute sulailmadega ega sunni sind põlvili ennekuulmatu pakasega; kõik sünnib harilikus, looduse poolt kindlaks määratud korras.

Novembris tuleb lumi ja külm, mis kolmekuningapäevaks nii kangeks läheb, et talumees, kes korra väljas käib, tuleb kindlasti härmast habemega tarre tagasi; kuid veebruaris tunneb tundlik nina juba õhus lähedase kevade mahedat hingust.

Ja suvi — suvi on siin maanurgas iseäranis joovutav. Siit võib otsida värsket, kuiva õhku, kus ei levi mitte sidruni ega loorberi, vaid koirohu, männi ja toome lõhna; siit võib otsida selget, palavat ilma, kus päike siiski veel ei kõrveta ja kus taevast on peaaegu kolm kuud pilvitu.

Kui tuleb ilus ilm, siis kestab see ikka paar-kolm nädalat; ka õhtud on soojad ja ööd lämbed. Tähed vilguvad taevast nii sõbralikult ja lahkelt.

Tuleb vihm, siis on see kosutav suvine vihm. Sajab ägedat, tugevat hoovihma, veetilgad tippavad lustlikult nagu ootamatust rõõmust üllatatud inimese suured palavad pisarad; aga niipea kui sadu üle jääb, vaatab päike jällegi selge, lahke naeratusega üle väljade ja kinkude, tahendades maad, mis naeratab päikesele õnnelikult vastu.

Talumees tervitab vihma rõõmuga: «Vihmuke kastab, päe-

vake paistab!» ütleb ta ja laseb vihmalt mõnuga pesta oma pead, õlgu ja turja.

Äike ei hirmuta, vaid ainult õnnistab: enamasti tuleb ta ikka ühel ja samal kindlal ajal ega jäta peaaegu kunagi tulemata eeliapäeval, just nagu selleks, et kinnitada rahvasuus liikuvat legendi. Ka raksatuste arv ja jõud paistab igal aastal olevat ühesugune, just nagu antaks kroonu poolt selle maanurga peale alati ühesugune hulk elektrit aastas.

Pole siin maal kuulda olnud ei hirmsaid torme ega laastamisi. Kunagi pole keegi võinud lehest midagi selletaolist siinse jumalast äravalitud paigakese kohta lugeda. Ja kunagi poleks ajalehed seda maak kohta meeldegil tuletanud ega temast midagi teatanud, kui mitte talunaine Marina Kulkova, kahekümne kaheksa aastane lesk, poleks korraga nelja last sünnitanud, mida ei saanud ju kuidagi surnuks vaikida.

Issand jumal pole seda maad ei Egiptuse ega muude nuhtlustega roosanud. Siinsetest elanikkudest ei mäleta keegi mingisuguseid hirmsaid taevamärke, ei tulekerasid ega ootamatuid pimedusi; siin ei leidu mürgiseid usse; rändtirtsuparved ei lenda siia; ei ole siin mõravaid lõvisid ega kisenavaid tiigreid, isegi mitte karusid ega hunte, sest pole ju metsi. Väljadel ja külavahel liigub ainult külluses mäletsevaid lehmaid, määgivaid lambaid ja kõketavaid kanu.

Jumal seda teab, kas unistaja või luuletaja olekski selle vaikse paiga loodusega rahul. Nagu teada, armastavad need härrad kuud vaadata ja ööbiku laksutamist kuulata. Nad armastavad eblakat kuukaunitari, kes ehib end kakkjate pilvedega, piilub salapäraselt läbi okste või saadab hõbedaste kiirte vihke oma austajatele silma. Siin maanurgas aga ei teata midagi niisugusest kuust; siin on ta lihtsalt kuu. Siin vaatab ta puhtsüdamlikult suurisilmi alla külade ja väljade peale, tuletades kõige rohkem meelde haljaks nühitud vasest moosikastrulit.

Asjata vaataks luuletaja teda ihaleval pilgul: tema vaataks talle ikka niisama lihtsameelselt vastu, nagu vaatab ümariku näoga külailudus linna seelikukütti tema kirglike ja kõnekate pilkude puhul.

Siinkandis pole ka ööbikuid kuulda, võib-olla sellepärast, et siin ei ole varjulisi salusid ega roose; selle-est aga kui palju vutte! Viljapõimamisel püüavad poisid neid palja käega.

Aga ärgu arvatagu, et vutt kujutab siin endast gastronoomilist delikatessi: ei, nii rikutud ei ole siinne rahvas veel mitte: vutt on lind, kelle liha ei tarvitata toiduks. Tema

kosutab inimeste meeli oma lauluga; seepärast ripub peaaegu iga maja räästa all nõõrist punutud vutipuur.

Luuletajat ja unistajat ei rahuldaks ka selle maanurga lihtne ja tagasihoidlik üldilme. Siin ei õnnestuks neil näha ühtki šveitsi või šoti stiilis õhtut, kus kogu loodus — mets, vesi, hurtsikute seinad ja liivakingud — kõik hõõgub purpurses kumas, kus sellel purpurfoonil paistaks selgesti silma läbi liiva looklevat teed mööda ratsutav meestesalk, kes on saatnud mõnda leedit jalutuskäigul muistsete varemete juurde ja ruttab nüüd tagasi põlisesse lossi, kus neid ootab vanaäti jutustatud episood Rooside sõjast, metskitse praad õhtu-eineks ja mõni ballaad, mida laulab lauto saatel noor miss, — kõik need pildid, mida Walter Scotti suul on meie kujutlusse lükinud.

Ei, midagi niisugust siin maal ei ole.

Kui vaiksed ja unised on need paar-kolm küla, mis moodustavad selle maakoha! Nad on ligistikku ja otsekui pudenud hiiglaste käest pillatuna siia-sinna, kuhu nad on tänapäevani jäänudki.

Üks hurtsik on juhtunud jääraaku kaldale, ja seal seisab ta praegugi, mäletamatust ajast saadik, tuges ühe nurgaga, mis õhus ripub, kolmele roikale. Kolm-neli inimpõlve on siin õnnelikult oma elupäevad mööda saatnud.

Pealtnäha peaks kanalgi olema kardetav sinna sisse minna, aga seal elab oma naisega Onissim Suslov — tüse mees, kes ei mahu oma onnis püstigi seisma.

Igaüks ei mõistagi Onissimi onni astuda, ehk olgu siis, et tulija paluks onni, et «tareke jääks seisma, tagaküljega metsa poole ja esiküljega tema poole».

Trepp rippus jääraaku kohal, ja et sinna pääseda, pidi ühe käega kaldarohust, teisega katuseräästast kinni haarama ning siis trepile kargama.

Teine hurtsik on vastu mäekülge ja tuletab meelde pott-pääsukese pesa; teisel on kolm onni kobaras koos; kaks hurtsikut aga asuvad otse jääraaku põhjas.

Küla on vaikne ja unine: ukسد ja aknad on hääletult pärani lahti; ainustki hinge pole näha; ainult kärbsed lendavad ja sumisevad pilvena tare sumbunud õhus.

Asjatu on onni astujal valjusti hüüda: vastuseks on surmavaikus; harva juhtub, et mõnest hurtsikust kostab ahju peal hingitseva vanaeide tõveoigamist või jõuetut kõha või et vaheseina tagant ilmub särgiväel kolmeaastane paljasjalgne sarjaspeaga poisike, kes vaikides üksisilmi sisseastujat vahib ning siis jälle kartlikult peitu poeb.

Niisama sügav vaikus ja rahu valitseb nurmedel; ainult harva koperdab kündja nagu sipelgas mustendaval põllul, vajutades palehigis adrakurgedele.

Vaikus ja segamatu rahu valitseb ka siinsete inimeste meelelaadis. Siin ei tule röövimisi, tapmisi ega muid hirmsaid juhtumusi ette; tugevad kired ja julged ettevõtmised ei küta nende meeli.

Ja mis kired või ettevõtmised võiksidki siin seda teha? Igaüks tunneb siin ainult iseennast. Siinse nurga elanikud asuvad teistest inimestest eemal. Lähemad külad ja lähem kreisilinn on kaksikümmend viis kuni kolmkümmend versta kaugel.

Oma õigel ajal veavad talupojad vilja lähemasse Volga sadamasse, mis on nende Kolchiseks või Heraklese sammasteks*; kord aastas sõidavad mõned ka laadale; rohkem pole neil kellegagi kokkupuutumist.

Nende huvid keskenduvad omaenda elule, ristumata või liitumata teiste huvidega.

Nad teavad, et kaheksakümne versta taga asub «kubermang», s. t. kubermangulinn, kuid vähesed on seal käinud; peale selle teatakse, et on olemas Moskva ja Piiter, et sealpool Piiterit elavad prantslased või sakslased; sealt edasi aga algab nende nende eisisadelegi tume maailm, mõni tundmatu maa, kus elutsevad ime-elukad, kahe peaga inimesed või hiiglased; siis tuleb pilkane pimedus ja lõpuks see hiigelkala, kelle turjal kogu maailm seisab.

Ja kuna nende küla on käidavatest teedest kõrval, siis ei olegi kusagilt teateid saada selle kohta, mis laias ilmas sünnib: puunõudega kauplejad elavad kahekümne versta kaugusel, ja ega nemadki rohkem ei tea. Niisiis ei ole külarahval oma elu-olu millegagi võrrelda: kas see on hea või mitte; kas nad on vaesed või rikkad; kas on teistel midagi, mida neilgi maksaks soovida.

Õnnelikud inimesed elavad heas usus, et nõnda peabki kõik olema ja teisiti ta olla ei või; nad on kindlad, et nemad elavad nii nagu kõik teised ja et teisiti elada oleks patt.

Nad ei usukski, kui mõni neile ütleks, et mujal küntakse teisiti, külvatakse ja õsutakse teisiti, kaubeldakse teisiti. Mis kired võiksid siis nende meeli kütta?

Nagu kõigil, nii on ka siinsetel inimestel omad mured, omad nõrkused, omad andamid ja maksud, oma laiskus ja

* Ülekantud mõttes tähistasid need nimed antiikajal maailma äärt. Toim. märkus.

uni; kuid see kõik ei käi neile üle jõu, ei aja neil verd keema.

Viimase viie aasta jooksul pole mõnesajast hingest keegi ei vägivaldset ega loomulikku surma surnud.

Ja kui mõni vanaduse või parandamatu tõve tagajärjel lähebi igavesele unele, siis imestatakse seda erakordset sündmust tükk aega tagantjärele.

Agas seejuures ei pane siin keegi imeks, kui sepp Tarass end saunas peaaegu surnuks leilitas, nii et teised pidid teda külma veega uhtma.

Kuritegudest on moes üksnes herne-, porgandi- ja naerivargus; kord kadus küll kana ja kaks põrsast — sündmus, mis ajas kogu ümbruskonna kihevile, kuid see aeti lõpuks üksmeelselt puunõudevoori kaela, mis eelmisel päeval siitkaudu laadale oli sõitnud. Muidu on igasugused sündmused siin üpris haruldased.

Siiski, kord leiti külavärava tagant, silla juurest kraavist lamav mees, kes oli nähtavasti linna poole minevast artelist sinna maha jäänud.

Poisid märkasid teda kõige enne ja jooksid hirmuga külasse, rääkides mingisugusest koledast lohemaost või libahundist, kes kraavis lamavat, ja lisades juurde, et ta ajanud neid taga ja pidanud Kuska peaaegu ära sööma.

Julgemad mehed võtsid hangud ja kirved ning läksid terve trobikonnaga kraavi äärde.

«Mis te sinna otsite?» keelasid vanad ätid. «On teil kaela-künnapud nii kõvad? Mis te tahate saada? Ärge puttuge: keegi ei aja teid sinna!»

Kuid mehed läksid ikkagi, jäid oma viiskümmend sülga «peletisest» eemal seisma ja hakkasid teda mitut moodi hõikama: vastust ei tulnud; mehed seisid paigal, siis läksid pisut lähemale.

Kraavis lamas mees ja toetas pead mättale, tema kõrval oli kott ja kepp, mille külge oli seotud kaks paari viiske.

Mehed ei julgenud ligi astuda ega lamajat puudutada.

«Hei! Kuule, vennas!» hüüdsid nad kordamööda, sügades endil kukalt ja selga. «Kes sa oled? Kuule! Mis sul siin tegemist on?»

Lamaja liigutas end, et pead tõsta, kuid ei suutnud: nähtavasti oli ta haige või väga jõuetu.

Keegi sõandas teda peaaegu hanguga puudutada.

«Ära puttu, ära puttu!» karjusid teised. «Kes teda teab, mis ta on: näh, ei vasta sõnagi; äkisti on mõni niuke... Ärge puttuge, poisid!»

«Lähme ära,» ütlesid mõned, «tõsijutt, lähme ära; mis meil temaga tegemist, ega ta me onu põle! Tea mis häda kaela toob!»

Ja nõnda läksidki kõik tagasi külla, kus nad vanaättidele seletasid, et seal lamab üks võõras mees, ei räägi sõnagi, jumal seda teab, mis ta on...

«Kui võõras, siis ärge puttuge!» ütlesid ätid, istudes lävel, käed põlvede vahel. «Las ta olla! Põleks pidand sinna mine-magi!»

Niisugune oli see kant, kuhu uni oli Oblomovi kandnud.

Kolmest-neljast laialipillatud külast oli üks Sosnovka, teine Vavilovka, verst maad teineteisest eemal.

Sosnovka ja Vavilovka olid Oblomovite sugukonna pärusmaa ja seepärast nimetati neid koos ka Oblomovkaks.

Sosnovkas oli härrastemaja ja Oblomovite elukoht. Viis versta eemal seisis Verhljovo kirikuküla, mis oli millalgi samuti Oblomovitele kuulunud, kuid juba ammu müügi teel võõrastesse kättesse läinud — ühes siin-seal küla lähedal asuvate üksikute taludega.

Kirikuküla kuulus rikkale mõisnikule, kes kunagi jalga siiakanti ei tõstnud: mõisa valitsemine oli ühe sakslase hooleks.

Niisugune oleks selle nurga geograafiline ülevaade.

Ilja Iljitsi ärkab hommikul oma väikeses voodis. Ta on alles seitsmeaastane. Ta meel on kerge ja rõõmus.

Kui kena punapõskne, paks poiss! Palged on punnis, nii et mõni teine võrukael, kes meelega nad punni puhub, ei saa enesele ometi niisuguseid.

Hoidja on oodanud tema ärkamist. Nüüd hakkab ta poisile sukki jalga ajama; poiss ei lase, mürab, vehib jalga-dega; hoidja püüab neid ja mõlemad lagistavad naerda.

Viimaks läheb hoidjal korda teda püsti tõsta; ta peseb lapse näo puhtaks, soeb pea siledaks ja viib ta ema juurde.

Oblomov hakkas uneski rõõmust ja suurest armastusest värisema, nähes oma ammu surnud ema: kaks palavat pisarat pugesid magajal ripsmete vahelt palgele ja jäidki sinna.

Emal külvas ta kuumade suudlustega üle; siis vaatas ta ihaleval, hoolitseval pilgul, kas poja silmad pole ehk segased, küsis, ega kusagil valu ei ole, päris hoidjalt, kas poeg öösel rahulikult magas, kas ta vahepeal ärkas ka, kas viskles unes, ega ta tuline ei olnud. Pärast seda viis ta poja kätt-pidi pühapildi ette.

Seal pani ta poisi põlvili, võttis tal ühe käega ümbert kinni ja ütles talle palvesõnad ette.

Poiss kordas neid hajameelselt ja vahtis akna poole, kust voolas sisse värsket õhku ja sirelite lõhna.

«Kas me täna jalutama lähme, mamma?» küsis ta äkki keset palvet.

«Jah, kallike,» vastas ema kähku, silmi pühapildilt pööramata, ja kiirustas palvet lõpetama.

Poiss kordas loiult pühi sõnu, ema aga valas neisse oma hinge.

Siis mindi isa tervitama ja siis teed jooma.

Teelauas nägi Oblomov igivana tädi, kellel oli kaheksakümmend aastat turjal ja kes alatasa oma tüdrukuga torises, aga sel tüdrukulgi tudises juba vanadusest pea otsas, kui ta tädi tooli taga seistes teda teenis. Lauas istusid veel kolm vanapiigat (Oblomovi isa kauged sugulased), pisut lol-lakas lell, siis mõisnik Tšekmenjov, kelle varanduseks oli seitse hinge ja kes neil võõrusel oli, ja veel mingisugused mutikesed-ätikesed.

Kõik need Oblomovite maja koda- ja kaaskondsed hakkasid ühest suust Ilja Iljitsi kiitma ning hellitama, hädavaevu jõudis ta palumata suudluste jälgi näolt pühkida.

Siis algas tema söötmine — saiakuklite, kuivikute ja rõõsa koorega.

Pärast hommikusööki kallistas ema teda veel kord, enne kui ta tema hoovi, aeda või aasale jalutama saatis, iga päev hoidjale peale lugedes, et ta last omapead ei jätaks, teda hobuste, koerte ja soku ligi ei laseks, majast liiga kaugele ei viiks, ja mis peaasi — et ta teda jäärakusse ei laseks, millel oli halb kuulsus ja mis oli seega kõige hirmsam koht ümbruskonnas.

Sealt leiti kord koer, keda sellepärast hulluks peeti, et ta inimeste eest põgenes, kui need talle hangude ja kirvestega lähenesid, põgenes ja kadus kingu taha; jäärakusse veeti ka raipeid; arvati, et seal elutsevad röövlid, hundid ja ka mitmed niisugused elukad, keda polnud mujal siin ümbruskonnas ega kogu ilmaski.

Laps ei läbenud ema hoiatusi ära kuulata: tema oli juba ammu väljas.

Rõõmsa imestusega jooksis ta ümber maja, nagu näeks ta esimest korda oma kodu viltuvajunud väravat, keskelt nõkku vajunud laudkatust, millel kasvas õrnroheline sammal, logisevat treppi, mitmesuguseid juurdeehitisi ja kõrvalhooneid ning hooletusse jäetud aeda.

Suur himu oli tal lipata tervet maja ümbritsevale rõdule ja vaadata sealt alla jõe poole; kuid rõdu oli vana, vaevalt

seisis ta veel üleval; seal tohtisid käia muud mõisainimesed, aga mitte härrased.

Poiss ei hoolinud ema hoiatustest ja tahtis juba ahvatlevale trepile astuda, kuid siis ilmus välisuksele hoidja ja sai tal veel sabast kinni.

Poiss põgenes hoidja eest heinaküüni poole, et järsust lakaredelist üles ronida, ja niipea kui hoidja õigel ajal jaole jõudis, pidi ta tormama tuvikongi juurde, et poiss sinna ei roniks või karjaaeda ei poeks, või et ta — jumal hoidku! — jäärakusse ei läheks.

«Ossa issand, misuke laps! Nagu varinupper! Kas sa ei või nüüd vagusi istuda, härra? Häbi-häbi!» pahandas hoidja.

Ja kogu see päev ja kõik päevad ja ööd olid hoidjal täis jooksmist ja möllu: kord häda ja piina, kord tuikavat rõõmu lapse pärast, kord hirmu, et poiss võib kukkuda ja nina veriseks lüüa, kord sügavat meeleliigutust tema lapselikult puhtsüdamlike õrnuste pärast või tumedat muret tema aimatava tuleviku pärast; sest ainult see täitis veel vanainimese südant, ainult need mured ja rõõmud soojendasid ta verd ja hoidsid mingil määral ta unist elu ärkvel, mis muidu oleks ehk ammugi kustunud.

Kuid mitte alati pole laps nii elav mõnikord jääb ta hoidja kõrval istudes äkki vagusi ja vaatab kõike nii teraselt. Lapse mõistus jälgib hoolega teda ümbritsevaid elusündmusi; need langevad sügavale ta hinge, kus nad siis temaga ühtaegu kasvavad ja valmivad.

On imeilus hommik; õhk on jahedalt värske; päike on alles madalas. Maja, puud, tuvikong ja rõdu — kõik heidavad veel pikki varje. Aias ja õues on seetõttu varjulisi soppes, mis meelitavad mõtlema või tukkuma. Ainult rukis põllul leegib nagu tules ning jõgi sädeleb ja virvendab, nii et silmadel hakkab valus.

«Nänn, miks on siin tume ja seal hele, ja siin läheb ka juba heledaks?» küsib poiss.

«Sellepärast, kullake, et päike läheb kuule vastu, ei näe teda ja on seepärast mossier; aga nii kui ta teda kaugelt silmab, hakkab üle näo särama.»

Laps mõtleb ja vahib ringi: näeb, kuidas Antip läheb vett tooma, kuna teine, kümme korda suurem Antip mööda maad tema kõrval käib; veevaat on maapinnal majasuurune, hobuse vari ulatab üle aasa; vari teeb aasal ainult paar sammu ja siis ongi ta juba üle mäe, Antip ise aga pole veel õuestki välja jõudnud.

Ka laps astub paar sammu, veel üks samm — ja temagi jõuaks üle mäe.

Ta tahaks mäe otsa minna, et vaadata, kuhu hobune jäi. Ta ruttab juba värava poole, kui aknast kostab ema hää:

«Hoidja! Kas sa ei näe, et laps jooksis päikese kätte? Vii ta vilusse, ta pea hakkab valutama, kui päike pähe paistab, süda hakkab läikima, ja siis ei taha ta süüa. Nõnda jookseb ta sul viimaks veel jäärakusse!»

«Ossa väänik!» poriseb hoidja tasakesi ja toob poisi trepile tagasi.

Terasel, tähelepanelikul pilgul vaatab ja jälgib laps, mis täiskasvanud teevad, millega nad hommikupooliku mööda saadavad.

Ükski pisiasi, ükski jooneke ei jää tema uuriva pilgu eest varjule; koduse elu-olu pilt uurendub kustumatult tema hinge; vastuvõtlik mõistus saab toitu elavatest näidetest ja märgib alateadlikult üles nähtava elu eeskujul omaenda tulevase elu põhiplaani.

Ei saa öelda, et hommik läheks Oblomovite majas asjatult kaduma. Kotletiliha ja aedvilja hakkivate nugade täksimine kostab köögist isegi külasse.

Peretoast kuulduv värtna vurinat ja tasast, peenikest naisehäält: ei saa öieti aru, kas ta nutab või leelutab mingit kaeblikku sõnatut laulu.

Niipea kui Antip veevaadiga hoovi jõuab, tulevad igast nurgast naised ja kutsarid pangedega, kannudega ja küna-dega.

Vanaeit tuleb aida poolt, viib kööki kausitäie jahu ja kamalutäie mune; kokk viskab lahtisest aknast vett välja, Arap kale otse kaela, sest see istub ja vahib kogu hommiku akna all, limpsates keelt ja liputades saba.

Ka vana Oblomov ise pole tegevuseta. Hommikust saati istub ta akna all ja jälgib hoolega, mis väljas tehakse.

«Hei, Ignaška, lolpea, mis sul seal käes on?» küsib ta möödaminevalt mehelt.

«Lähem peretuppa nuge ihuma,» vastab see isanda poole vaatamata.

«Noh, mine, mine; vaata, et sa hästi teravaks teed!»

Siis peatab ta vanaeite.

«Hei, vanamoor! Kuule, vanamoor! Kus sa käisid?»

«Keldris, härra,» vastab eit, hoiab kätt silmade varjuks ja vahib üles akna poole. «Lõunalauale piima toomas.»

«Noh, mine aga, mine!» ütleb härra. «Vaata, et piima maha ei loksuta! Aga sina, Zahhar, va vigurivänt, kuhu sina

siis jälle lippad?» hüüab ta seejärel. «Küll ma sulle näitan! Juba kolmat korda näen sind nõnda lippamas! Kebi eestuppa tagasi!»

Ja Zahhar läheb uuesti eestuppa tukkuma.

Kui tulevad lehmad karjamaalt, on vana Oblomov esimene, kes nende jootmise eest muret peab; kui ta näeb, et koer ajab kana taga, võetakse kohe valjud abinõud tarvitusele, et korralgedusele lõppu teha.

Ka Oblomovi naine on väsimatult ametis: ligi kolm tundi arutab ta rätsep Averkaga, kuidas Iljale isa vammusest kuube õmmelda; ise tõmbab ta kriidiga jooned ette ja peab silmas, et Averka kalevit ei näppaks; pärast läheb ta teenijatetuppa ja määrab igale tüdrukule päevase pitsiniplamise jao kätte; siis kutsub ta kas Nastasja Ivanovna, Stepanida Agapovna või mõne teise oma saatkonnast enesega kaasa ja läheb praktilisel otstarbel aeda jalutama: vaatama, kuidas õunad valmivad, kas mõni küpsem on juba maha potsatanud, kas on vaja midagi pookida või pügada, jne.

Kuid peamureks on köök ja lõunasöök. Lõunasöögi üle peab kogu maja nõu; isegi igivana tädi võtab sellest osa. Igaüks soovitab omalt poolt mõne toidu: kes sisikonnasuppi, kes nuudleid või magu, kes rupskeid ja punast või valget kastet.

Iga nõuanne kuulatakse ära, arutatakse põhjalikult läbi ja lõpuks võetakse ta perenaise poolt vastu või lükatakse tagasi.

Vahetpidamata saadetakse Nastasja Petrovna või Stepanida Ivanovna kööki meelde tuletama, mida tuleb toidule juurde lisada või mida tegemata jätta, saadetakse suhkrut, mett või veini viima ning valvama, et kokk selle kõik ikka toidu sisse paneks.

Toidu eest hoolitsemine on Oblomovkas kõige olulisem ja esmajärgulisem töö. Missuguseid vasikaid nuumatakse seal pühadeks! Missuguseid linde seal kasvatatakse! Kui palju kaalumist ja arvestust ja muret nõuab see kasvatamine! Kalkuneid ja kanapoegi, keda on sünnipäevadeks ja muudeks tähtsamateks puhkudeks määratud, söödetakse pähklitega; hanedelt võetakse liikumise võimalus, pannakse nad mõni päev enne pühi kotiga rippuma, et nad hästi rasva läheksid. Kui palju on majas keediseid, küpsiseid, hapendatud ja soolatud tagavara! Missugust mõdu ja kalja valmistatakse Oblomovkas, missuguseid pirukaid seal küpsetatakse!

Nõnda toimetavad ja askeldavad kõik kuni lõunani, kõik elavad tähtsat, sisukat sipelgaelu.

Ka pühapäeviti ja pühade ajal on need töökad sipelgad väsimatult ametis: siis kostab köögist veel sagedam ja ägedam nugade täksimine; vanaeit käib mitu korda köögi ja aida vahet ning toob kaks korda niipalju mune ja jahu; linnuaias on rohkem valukisa ja verevalamist. Küpsetatakse hiiglasuur pirukas, mida härrased veel teiselgi päeval söövad; kolmandal-neljandal päeval lähevad jäänused teenijatetuppa; piruka eluiga kestab aga reedeni, kus üks järelejäänud, kõvaks kuivanud, täidiset nukk erilise armu osutuseks Antipile osaks saab, kes risti ette lüües asub kartmatult ja raginal seda põnevat kivikõva maiust hävitama, fundes rohkem kui pirukast endast rõõmu teadmisest, et see pirukas on härraste laualt, nii nagu arheoloog mõnest tuhandeaastasest potitükist mõnuga viletsat veini joob.

Seda kõike vaatab ja jälgib laps oma valvsalt tähelepaneliku lapsemõistusega. Ta näeb, kuidas pärast kasulikult ja usinas töös möödasaadetud hommikut jõuab kätte lõuna ja lõunasöök.

Lõunaag on lämmatavalt palav; taevast pole ainustki pilvelaju. Liikumatult seisab päike pea kohal ja kõrvetab muru. Õhk ei vooga, vaid seisab paigal. Leheke ei lipenda, vesi ei virvenda; küla ja väljade kohal lasub segamatu vaikus; kõik on nagu surnud. Inimese hääl kostab ses tühjuses heledasti ja kaugele. Kahekümne sülla kauguseltki võib kuulda kärbse lendamist ja pirinat, paksus rohus noriseb keegi vahetpidamata, nagu magataks seal magusat und.

Ka majas valitseb surmavaikus. Algab pärastlõunane puhketund.

Laps näeb, et isa, ema, vana tädi ja kaaskondlased — kõik on oma nurkadesse pugunud; kellel puudub oma nurk, see ronib heinalakka, aeda või jahedasse esikusse; mõni aga on katnud näo rätikuga kärbestest eest ja langenud sinnasamasse, kuhu palavus ja raske lõunasöök ta maha on murdnud. Aednik lamab aias põõsa vilus oma raudkangi kõrval, kutsar hobusetallis.

Ilja Iljitš vaatab peretuppa: seal on kõik siruli maas — pinkidel, põrandal, koojas; lapsed aga roomavad omapead õues ja püherdavavad liivas. Koeradki on pugunud vastu kuudi tagaseina, sest pole ju kellegi peale haukuda.

Võib kogu maja läbi käia, ilma et elavat hinge kohtaks; hõlpus oleks praegu maja tühjaks varastada ja vankritel ära vedada; keegi ei takistaks, kui aga siinkandis üldse vargaid leiduks.

See on mingisugune kõikeneelav, võitmatu uni, päris tõe-

line surmauni. Kõik on surnud, ainult nurkadest kostab igatemoodi ja igas kõrguses norisemist.

Harva tõstab mõni äkki pead, vaatab imestades mõttelagedal pilgul enda ümber, pöörab teise külje või sülitab poolunes, ilma et silmi avaks, matsutab suud, pomiseb midagi omaette ja uinub uuesti.

Teine aga kargab ootamatult, ilma mingi ettevalmistuseta asemelt üles, nagu kardaks ta kalleid silmapilke raisata, haarab kaljakruusi, puhub seal sees ujuvaid kärkseid eemale, nii et need oma olukorra paranemise lootuses uue hooga sibeleva hakkavad, kastab paari lonksuga kurku ja langeb siis jälle nagu püssikuulist tabatuna asemele.

Laps aga vaatab ja vaatab.

Pärast lõunat läheb ta jälle hoidja saatel välja. Kuid hoidjagi ei suuda une hukutusele vastu panna, hoolimata proua validast käsust ja omaenda heast tahtest. Ka temale hakkab külge Oblomovkas valitsev unetaud.

Alguses valvab ta hoolega last ega lase teda enesest eemale, poriseb kõvasti tema vallatuste pärast; siis aga, tundes taudi lähenemist, hakkab ta poissi paluma, et see väravast välja ei läheks, sokku ei õrritaks, tuvikongi ei roniks.

Ise istub ta kuhugi vilusse — trepirõdule, keldrilävele või lihtsalt rohu peale maha: teeb näo, nagu mõtleks ta sukka kududa ja lapse järele valvata. Varsti keelab ta teda juba laisalt, ja ta pea hakkab nookuma.

«Oh, seda varinuprit, ronib viimati veel häärberi rõdule,» mõtleb ta juba läbi une; «võib-olla... isegi... jäärakusse...»

Eide pea vajub põlvedele ja suk langeb käest; laps kaob tal silmist ja paokil suust kostab vaikne norin.

Poiss on kärsitult seda silmapilku oodanud, sest nüüd algab tema iseseisev elu.

Ta on nagu ihuüksi kogu maailmas; kikivarbail läheb ta hoidjast eemale ja vaatab, kus keegi magab; jääb seisma ja silmitseb hoolega, kuidas mõni ärkab, sülitab, unes pomiseb; siis lippab ta põksuva südamega rõdule, jookseb seal mööda kägisevaid laudu, ronib tuvikongi, poeb kaugele aeda, kuulates põrnika suminat ja saates silmadega tema lendu kaugusse; ta kuuleb, et rohus siristab keegi vahetpidamata, otsib ja püüab mõne nendest üldise rahu rikkujatest kinni, võtab vesikiili pihku, kisub tal tiivad küljest ja vaatab siis, mis temast saab, või pistab talle kõrre tagakehasse ja vaatab, kuidas ta nüüd selle manusega lendab; hinge kinni pidades ja magusat lõbu tundes jälgib ta ämblikku, kuidas see saa-

giks langenud kärkse verd imeb, kuidas vaene ohver tema küüsis rabeleb ja piriseb. Lõpuks tapab poiss nii piinaja kui ohvri.

Siis ronib ta kraavi, kaevab maa seest mingisuguseid juuri, puhastab nad mullast, koorib ära ja sööb neid mõnuga, pidades neid paremaks kui ema antud õunu ja moosi.

Ta lipsab ka väravast välja: tahaks kaasikuisse minna; see paistab nii lähedal olevat, et võiks vist viie minutiga sinna jõuda, ainult et mitte ringi, mööda teed, vaid otse, silmalt üle kraavi, aukude ja aedade; aga ta kardab: seal pidavat olema metshaldjaid, röövleid ja hirmsaid elukaid.

Ta tahaks ka jäärakusse joosta: see on ainult viiskümmend sülda rohuaiast eemal; laps lippabki juba jääraku kaldale, tõmbab silmad pilukile, tahaks alla vaadata nagu tulemäe kraatrisse... kuid äkki tulevad talle meelde kõik jääraku kohta räägitud jutud ja hirmulood — hirm võtab võimust ja hingetult, poolsurnult lidub ta koju, väriseb tagantjärele, tormab hoidja juurde ja äratub ta üles.

Eideke võpatab virgeks, kohendab pearätti, lükkab sõrme hallid juuksesalgud sinna alla ja teeb näo, nagu poleks ta üldse maganud, vaatab umbusklikult Iljušale otsa, siis härastemaja akende poole ja hakkab värisevi käsi kõlksutama sukavardaid üksteise vastu, mis tal seni rüpes seisnud.

Vahepeal on kuumus kahanenud; looduses muutub kõik elavamaks; päike hakkab metsalatvadele lähenema.

Ka majast kaob vähehaaval vaikus; kusagil nurgas kriik-satab uks; kellegi sammud lähevad üle õue; heinalakas aevastab keegi.

Varsti toob teener köögist hiiglasuure samovari, mille raskus teda looka kisub. Tullakse kokku teed jooma: ühel on nägu loppi magatud ja silmad vesised; teisel on palgel ja meelekohal punane laik; kolmas räägib unisest peast võõra häälega. Kõik nohisevad, ohkavad, haigutavad, kratsivad pead, sirutavad tuimaks jäänud liikmeid, hakates alles pika-peale meelt märkama.

Lõunasöögist ja magamisest on kõigil kohutav janu. Kurk kõrbeb janust; juuakse kuni kaksteist tassitait teed ära, aga see ei aita: kuulduh ohkamist ja ägamist; võetakse abiks paluka- või pinnivesi ja kali, mõned võtavad isegi arstirohtu, et kurgukuivust leevendada.

Kõik püüavad janust nagu mõnest issanda karistusest vabaneda; kõik heitlevad, piinlevad nagu rändajate karavan kusagil Araabia kõrbes, kes ei leia ega leia oasi.

Laps on siinsamas, ema kõrval; ta vahib veidraid nägusid

enda ümber ning kuulab nende unist ja loidu juttu. Lõbus on neid nägusid vaadata, huvitav neid mõttelagedaid lauseid kuulata.

Pärast teejoomist asub igaüks midagi tegema: üks läheb jõekaldale jalutama, kus ta jalaga kivikesi vette tõukab; teine istub akna alla ja püüab pilguga igat põgusat sündmust — kas lippab kass üle hoovi või lendab hakk mööda, nii ühte kui teist saadab vaataja silmade ja ninaotsaga, pöörates pead kord pahemale, kord paremale. Nõnda armastab mõni koer päevad otsa aknalaua istuda, lastes päikesel endale pähe paista ja vaadates hoolega igat möödujat.

Emä paneb Iljuša pea oma sülle ja soeb pikkamisi ta juukseid, imetledes nende pehmust ja sundides ka Nastasja Ivanovnat ja Stepanida Tihhonovnat neid imetlema, räägib nendega Iljuša tulevikust, teeb temast omaloodud hiilgava kangelasloo peategelase. Teised kuulutavad talle kullamägesid.

Kuid juba hakkab ilm hämarduma. Kõõgis praksub jälle tuli, jälle kostab sealt hakkivate nugade täksimist: valmistatakse õhtusööki.

Mõisapere on värvas koos: sealt kõlab naer ja balalaika tinin. Mängitakse viimast paari.

Päike vajubki juba metsa varju; veel heidab ta mõne sooja kiire, mis murrab tulejoana teed läbi metsa, kullates oma lõõmaga mändide latvu. Siis kustuvad needki kiired üksteise järel; ainult viimane kiir viivitab veel kaua; nagu peenike nõel tungib ta oksterägastikku; kuid temagi kustub viimaks.

Asjad kaotavad oma kuju: alguses sulab kõik kokku halliks, siis mustaks massiks. Lindude laul jääb vähehaaval vaiksemaks; peagi vaikivad nad täiesti peale ühe kangekaelse, kes nagu vihuti keset üldist vaikust aeg-ajalt ühe-tooniliselt siristab, kuid siiski kord-korralt harvemini, kuni lõpuks kostab viimane nõrk, kõlatu vile, lind soputab veel korra sulgi, nii et lehed ta ümber liigatavad... ja uinub.

Kõik jääb vaikseks. Ainult rohutirtsud saevad nüüd üksteise võidu ja veel valjemini. Maast kerkib valge udu ning laotub aasa ja jõe kohale. Ka jõgi jääb vakka; korra kostab sealtki veel kellegi viimane sulpsatus ning siis on vesi hääletu.

Õhk muutub röskeks. Ilm läheb ikka pimedamaks ja pimedamaks. Puudest moodustuvad salguti mingid koletised; mets muutub kohutavaks: seal ragiseb järsku midagi, just

nagu läheks mõni koletis ühest paigast teise, nii et kuivanud raod prõksuvad ta talla all.

Esimene täht pilgub taevas nagu elav silm ja maja akendes süttivad tulukesed.

Looduses algab pühaliku vaikuse puhk, see aeg, kus loov mõistus energilisemalt töötab, luulemõtted tulisemalt kohuvad, kirk põues elavamalt põleb, tusk valusamalt tuikab, kus õelas hinges julgemalt ja agaramalt küpseb kurja mõte... kuna Oblomovkas kõik nii rahulikult ja raskelt magab.

«Mamma, lähme jalutama,» ütleb Iljuša.

«Mis sa ometi räägid, jumal hoidku! Praegu jalutama,» vastab emä, «õhk on ju niiske, su jalakesed saavad märjaks, ja metsas on kole: seal luusib nüüd mardus, see viib väikesed lapsed minema.»

«Kuhu ta viib? Missugune ta on? Kus ta elab?» pärib laps.

Ja emä annab oma ohjeldamatule fantaasiale vaba voli.

Laps kuulab teda, kord silmi avades, sealsamas neid sulgedes, kuni viimaks uni temast täiesti jagu saab. Tuleb hoidja, võtab lapse ema sülest ja viib ta peaaegu magavana, üle tema õla nookuva peaga, voodisse.

«Üks päev on jälle möödas, jumal tänatud!» ütlevad Oblomovka elanikud ägisemise saatel voodisse heites ja risti ette lüües. «Õnnelikult üle elatud; annaks jumal homme samasuguse! Tänu sulle, issand! Tänu sulle, issand!»

Nüüd hakkas Oblomov unes teist ajajärku nägema: pikal-pikal talveõhtul poeb ta kartlikult hoidja ligi, ja see vestab talle sosinal tundmatust maast, kus pole üldse ööd ega külma, kus sünnib aina imetegusid, kus jõed voolavad piima ja mett, kus keegi aasta ringi midagi ei tee, vaid kus kõnnivad päevad otsa niisama kõik Ilja Iljitsi sarnased tublid poisid ja nägusad neiud, kelle ilu ei mõista inimkeelele ära rääkida ega raamatusse raiuda.

Seal on veel hea nõid, kes mõnikord havi kujul meie ette ilmub ja valib oma armualuseks mõne tasase ja vagura, teiste sõnadega mõne laisa poisi, kellele kõik liiga teevad, ja annab talle asja ees, teist taga kõiksugu vara; temal pole muud teha, kui aga sööb ja ehib end toredate rõivastega, pärast aga võtab veel ennenägemata iluduse Militrissa Kirbitjevna endale naiseks.

Kikikõrvu, suurisilmi kuulas laps ahnelt seda pajatust.

Kas hoidja või siis muinasjutt ise oskas kõigest tõesti olemasolevast mööda põigata, nii et kujutlusvõime ja mõistus, mis väljamõeldistest kord läbi imbusid, jäid veel vanas easki

pärimuse küttesse. Puhtsüdamlikult vestis hoidja muinaslugu lollist Jemeljast — seda õelat ja kurikavalat satiiri meie esiisade pihta, aga võib ka olla, et meiegi pihta.

Kuigi täiskasvanud Ilja Iljitš pärast teada sai, et pole olemas mee- ega piimajõgesid ja pole ka häid nõidu, ja kuigi ta naeratades hoidja lugude üle nalja heitis, ei tulnud see naeratus päris südamest, seda saatis salajane ohe: muinasjutt oli tema peas eluga segi läinud ja alateadlikult kurvas- tas teda vahel, et muinasjutt pole elu ja elu pole muinas- jutt.

Tahtmatult unistas ta Militrissa Kirbitjevna, igatses sinna maale, kus pole muud teha kui niisama kõndida ja kus ei tunta muret ega kurbust; elulõpuni jäi ta südamesse soov ahju peal lesida, ennast teenimatult, muidusaadud rõivastega ehtida ja hea nõia kulul süüa.

Ka vana Oblomov ja tema isa olid kuulnud lapsepõlves neidsamu muinasjutte samas iidses šabloonis oma hoidjate ja passijate suust, nõnda ajast aega ja põlvest põlve.

Vahepeal aga maalib hoidja lapse vaimusilma ette hoopis teistsugust pilti.

Ta pajatab talle meie Achilleuste ja Odysseuste vägitegu- dest, vestab Muroma Ilja, Dobrõnja Nikititši ja Aljoša Popo- vitši vahvusest, räägib vägimees Polkanist ning jalamees Kaletšistšest, jutustab sellest, kuidas nad mööda Venemaad rändasid, võõrausuliste lõpmatuid väehulki maha tapsid ja kuidas nad käed lõid, kumb joob ühe hingega peekritäie rohelist viina ära, ilma et ta kõhatakski; räägib veel õelatest rõõvlistest, uinuvatest kuningatütardest, kivistunud linnadest ja inimestest ning jõuab lõpuks meie kurjade vaimude, kal- muliste, imeelukate ja libahuntide juurde.

Homerose lihtsuse ja puhtsüdamlikkusega, samasuguse rel- jeefsusega ja üksikasjade tõetruudusega paneb ta lapse mällu ja fantaasiasse tallele vene elu «Iliase», mille on loo- nud meie tundmatud Homerosed sel kaugel ajal, kus inimene veel elu ja looduse saladustest ega hädadohtudest jagu ei saanud, kus ta alles värises libahundi ja marduse ees ja kus ta läks olemasolevate hädade vastu abi otsima Aljoša Popo- vitšilt, kus õhus, vees, metsas ja väljadel sündisid veel imed.

Hirmus ja kindlusetu oli toleaeegse inimese elu; kardetav oli tal üle koduläve väljagi astuda: kas murrab metsaline, tapab rõõvel, riisub kuri tatarlane kõik, mis tal on; või kaob inimene teinekord jäljetult, ja keegi ei tea, kuhu.

Äkki ilmuvad taevamärgid, tulesambad ja -kerad; värskel kalmukääpal lööb tuluke leegitsema, metsas hulgub keegi

nagu laternatule paistel, lagistab pimedas naerda ja pööratab kolemaid silmi.

Inimese endagagi sündis nii palju arusaamatut: elab, elab teine juba pikka aega hästi ja häda pole tal midagi, aga äkki hakkab jama ajama, koleda häälega karjuma või öösi magades ümber kolama; mõnda teist hakkab ühel ilusal päeval järsku kramp kokku kiskuma ja maha paiskama. Aga just enne seda, kui see muutus tuli, oli kana kuke moodi kirendud või kaaren katuseharja kohal kraaksunud.

Hirmuga elus ringi vaadates kaotas inimene väetike pea ning otsis kujutluse abiga ümbritseva looduse ja iseenda loomuse saladusele võtit.

Võib ka olla, et just loiu elu igavene vaikus ja unisus, liikumise, tõeliste hädadohtude, põnevate sündmuste ja hir- mude puudus sündisid inimest selles loomulikus ilmas looma teist, olematut maailma, et sealt otsida meeletahutust ja pillerkaaritavat vabadust oma igavlevale kujutlusvõimele või seletust igapäevaste nähtuste seostele ja põhjustele väl- jaspool nähtusi endid.

Käsikaudu kobasid elus meie vaesed esivanemad; nad ei tiivustanud oma tahet ega tõkestanud oma vabadust, pärast aga imestasid või kokkusid nad lapse kombel elu õrjetusest ja koledudest, pärides selle põhjust looduse segastelt sala- märkidelt.

Surm tuli ikka sellepärast, et majast ja väravast oli enne seda surnu, pea ees, ja mitte jalad ees, välja viidud; tule- kahju — sellepärast, et koer oli kolm ööd akna all ulgunud; nõnda siis hoolitsesid nad selle eest, et surnu viidaks ikka, jalad ees, kodunt minema, ise aga sõid endist toitu endisel hulgal ja magasid endist viisi palja maa peal; ulgub koer sai peksa või ta aeti õuest minema, kuid pirusõed kukku- sid endist viisi pehastunud põrandalaudade vahele.

Veel praegugi armastab venelane keset ümbritsevat valju ja fantaasiavaest tegelikkust muinasaja avatlevaid lugusid uskuda, ja nii peagi ei tagane ta vististi sellest usust.

Kuulates hoidja lugusid meie kuldvillakust — tulilinnust, nõiutud lossi salapäünistest ja ohtudest, elas poiss kaasa, kujutles ennast kord vägitööde kangelasena, tundes kana- nahka ihule tõusvat, seitsamast aga kannatas vapura vägi- lase halva õnne pärast.

Lugu järgnes loole. Hoidja jutustas elavalt, vaimustatult, piltlikult ja kaasakiskuvalt, sest et ta ise oma juttu poole- nisti uskus. Eide silmad pildusid sädemeid; pea värises eru- tusest: hääl kerkis kõrgemale kui harilikult.

Tundmatu hirmu võimuses surus poiss end pisarsilmi hoidja ligi.

Oli jutt koolnutest, kes südaööl hauast tõusevad, mõne koletise juures vangis vaevlevatest ohvritest või puujalaga karust, kes hulgub mööda külasid ja otsib taga oma õiget, maharaiutud käppa, — ikka tõusid poisil juuksed peas püsti; lapse kujutlusvõime lõomas ja tardus vaheldumisi; lakkamatult tegi ta selle piinava, magusvalusa protsessi läbi; närvid olid pillikeeltena pingul.

Kui hoidja kordas ähvardavalt karu sõnu: «Kriiksu, kriiksu, pärnaja! käisin külast külasse, kõik naised magavad, ainult üks ei maga, istub minu nahal, keedab minu liha, ketrab minu karvu...» jne., ja kui karu viimaks onni astus, et oma jalavarast kinni kahmata, siis ei kannatanud laps enam välja; värisedes ja kiljudes viskus ta hoidja käte vahele; hirmupisarad purskasid tal silmist, kuigi ta samal ajal naeris rõõmu pärast, et tema pole metsalise käppade vahel, vaid hoidja kõrval ahjuasemel.

Kummalised viirastused täitsid poisi kujutluse; hirm ja ängistus pugesid kauaks, võib-olla alatiseks hinge. Kurvalt vaatas ta enese ümber ning nägi elus igal pool muret ja häda, ja ta jäigi unistama sellest nõiutud maast, kus puudub kurjus, kurbus ja mure, kus elab Militrissa Kirbitjevna, kus sind jumalamuidu hästi toidetakse ja riidesse panakse...

Muinasjutt ei valitsenud Oblomovkas mitte ainult laste üle, vaid ka täiskasvanud allusid eluotsani tema võimule. Kogu mõisa- ja külarahvas, alates mõisahärraga ja ta naisega ning lõpetades tüseda sepa Tarassiga, värises pimedal õhtul millegi ees: iga puu muutus siis hiiglaseks, iga põõsas röövlipesaks.

Aknaluukide kolin ja tuule ulgumine korstnas panid kahvatama nii mehi, naisi kui ka lapsi. Kolmekuningaõhtul ei läinud keegi pärast kella kümnet üksi väravast välja; lihavõtteööl ei julgenud keegi talli minna, kartes seal kodukäijät eest leida.

Oblomovkas usti kõike — küll libahunte, küll hauast tõusvaid surnuid. Kui neile räägiti, et heinasaad kõndinud mööda heinamaad, uskusid nad seda kohe, ilma aru pidamata; laskis keegi jutu lahti, et selle ja selle oinas polegi üldse oinas, vaid midagi muud, või et see ja see Marfa või Stepanida on nõid, siis hakati kartma niihästi oinast kui ka Marfat: neile ei tulnud pähegi küsida, miks see oinas siis enam oinas ei ole või miks see Marfa nõiaaks hakkas; kui

keegi julgeski selles kahelda, tormati talle kohe kallale — nii tugev oli Oblomovkas imede usk.

Hiljem nägi Ilja Iljitš küll, et maailm on lihtsama ehitusega, et surnud ei tõuse hauast, et kui sünnibki hiiglast, viiakse nad kohe palagani rahvale näha, röövlid aga pistetakse türmi; kuid olgugi et usk viirastustesse kadus, sades-tus hingepõhja hirm ja alateadlik ängistus.

Ta sai teada, et hädad ei tule koletiste süü läbi, aga miks nad tulevad, seda ta ei teadnud ja ootas igal sammul midagi hirmsat, ootas ja kartis. Veel nüüdki, kui ta üksi pimedasse tuppa jäi või kui ta surnut nägi, judises ta ängistusest, õnnetuse aimusest, mis maast-madalast ta südamesse oli pugenud; hommikul naeris ta öise hirmu üle, kuid õhtul läks jälle näost valgeks.

Nüüd nägi Ilja Iljitš ennast korraga unes kolme-neljateistkümneaastase poisina.

Ta käis juba Verhljovo kirikukülas, Oblomovkast viis versta eemal, sealse mõisavalitseja, sakslase Stolzi väikeses kodukoolis, mis oli mõeldud kohalike aadlike lastele.

Stolzil oli ka endal poeg Andrei, Oblomoviga peaaegu ühevanune; tema kolmandaks kasvandikuks oli näärmetiisikust põdev poiss, kes peaaegu üldse ei õppinud, käis kogu aeg kinniseotud silmade või kõrvadega ja tihkus alatasa nutta, et miks ta oma vanaema juures ei ela, vaid siin, vööras majas, kurjade inimeste keskel, kus teda keegi ei hellita ja talle maiuspirukat ei küpseta.

Peale nende kolme lapse ei õppinud pansionis esiotsa kedagi.

Polnud midagi parata, isa ja ema andsid vallatule Iljušale raamatu kätte. See maksis palju pisaraid, nuttu ja tujutsemist. Viimaks viidi ta kodukooli.

Nagu pea kõik sakslased, oli ka Stolz asjalik ja vali mees. Võib-olla oleks Iljuša tema juures hästi õppima hakanud, kui Verhljovo oleks asunud Oblomovkast viissada versta eemal. Aga nüüd — kuidas sa siin õpid? Oblomovka õhkkonna, tema elu ja harjumuste lummus ulatus ka Verhljovosse; sest temagi oli ju kord Oblomovka osa olnud; ka siin õhkus kõigest peale Stolzi maja ürgset laiskust, eluviiside lihtsust, vaikust ja liikumatust.

Veel enne, kui poiss esimest raamatut nägi, olid tema pea ja süda täitunud selle elu pruukide, viiside ja piltidega. Ja kes võib öelda, kui vara mõistuseiva arenemine lapse peajelus algab? Kuidas saaks jälgida esimeste muljete ja mõistete tekkimist lapse hinges?

Võib-olla juba siis, kui laps alles esimesi sõnu rääkis, või kui ta veel ühtki sõna ei rääkinud, kui ta veel ei käinudki, vaid alles silmitses kõike tumma, ainitise lapsepilguga, mida täiskasvanud nimetavad juhmiks, võib-olla juba siis nägi ja aimas ta ümbritseva keskkonna nähtuste tähendust ja seost, ainult aru ei osanud ta veel sellest anda ei enesele ega teistele.

Võib-olla märkas ja mõistis Iljuša juba ammu, mis tema ümber räägiti ja tehti: nägi, kuidas isa oma plüüspükste ja pruunist kalevist vateeritud kuuega päevad otsa muud ei teinud kui käis, käed seljal, ühest toanurgast teise, nuusates tubakat ja nina, kuna ema kohvi juurest tee juurde ja tee juurest lõuna juurde asus; nägi, et isal ei tulnud kunagi pähe minna vaatama, kui palju heina on niidetud või vilja lõigatud, ega karistada kedagi hooletu kohusetäitmise eest, samal ajal kui ta ninarätiku pärast, mida talle kähku kätte ei ulatatud, kohe korralageduse üle karjuma hakkas ja kogu maja jalule ajas.

Võib-olla oli lapse mõistus juba ammu omaks võtnud, et just nõnda peab elama, ja mitte teisiti, nõnda, nagu seda teevad täiskasvanudki tema ümber. Ja mida muud olekski ta pidanud omaks võtma? Kuidas elasid siis täiskasvanud Oblomovkas?

Kas nad küsisid enestelt, milleks on neile elu antud? Jumal seda teab! Ja kuidas nad sellele küsimusele vastasid? Vist ei vastanudki: see oli nende meelest niigi lihtne ja selge.

Nad polnud iial kuulnud nõndanimetatud töökast elust ega inimestest, kelle põues pesitseb piinav mure, kes rändavad miskipärast ühest maailmanurgast teise või pühendavad oma elu igavesele, lõppematule tööle.

Oblomovka elanikud ei uskunud ka hingehädasid; nad ei pidanud seda igaveste püüdluste ja tahtmiste karusselli üldse eluks; nad kartsid kirgede avatlust kui tuld; ja kui mujal maailmas inimeste keha hingetulest, sisimas toimuvast vulkaanilisest tööst, kiiresti läbi põles, siis oblomovlaste hing uppus rahulikult ja takistamatult nende pehmes kehas.

Elu ei märkinud nende nägusid nagu teistel enneaegsete murekortsudega, hävitavate moraalsete vapustustega või kurnavate haigustega.

Need tublid inimesed mõistsid elu kui ideaalset rahu ja tegevusetust, mida ajuti segasid mõned soovimata juhtumused: haigused, kahjukannatamised ja tülid, muu hulgas ka töö.

Tööd kannatasid nad nagu karistust, mis oli juba nende esiisadele peale pandud; armastada nad teda ei suutnud, ja seal, kus vähegi sai, hoidusid nad tööst kõrvale, pidades seda niihästi võimalikuks kui ka loomulikuks.

Kunagi ei vaevanud nad endid mõne segase vaimse või kõlbla küsimusega: seepärast oli nende tervis alati õitsev ja meel rõõmus; seepärast elasid nad vanaks; neljakümneaastased mehed nägid veel noored välja; vanakesed ei kustinud raskest, piinarikkas surmaheitluses, vaid kui aeg sai ümber, lahkusid nad nagu salamahti, kangestusid vaikselt ja vallandasid kuulmatult viimse ohke. Seepärast räägitaksegi, et vanasti olnud rahvas tugevam.

Jah, oligi tugevam: vanasti ei kiputud lapsele elu tähendust seletama ja teda selleks ette valmistama, nagu oleks elu midagi keerukat ja tõsist; last ei vaevatud raamatutega, mis toovad pähe musttuhat uut küsimust, küsimused aga purevad mõistust ja südant ning lühendavad eluiga.

Eluviis oli enne ette nähtud, vanematelt päritud, kellele selle olid valmis kujul parandanud isad, vanaisad, vaarisad — pühaliku kinnitusega, et seda muutumatult ja puutumatult alal hoitaks nagu Vesta templi püha tuld. Nii nagu midagi isade ja vanaisade ajal tehti, nii tehti seda ka Ilja Iljitsi isa elupäevil ja nii tehakse ehk Oblomovkas veel praegugi.

Millest oligi neil siis mõelda, mille pärast muretseda, mida oli neil veel vaja teada või mis eesmäärke taga ajada?

Midagi polnud vaja: vaikse jõena voolas elu neist mööda; neil tarvitses ainult selle jõe kaldal istuda ja paratamatuid sündmusi vaadelda, mis kutsumatagi omal ajal ja ettenähtud korras nende ellu ilmusid.

Ning magava Ilja Iljitsi kujutlusse kerkisid samuti ja samas järjekorras elavate piltidena kolm tähtsamat elusilmapilku, mis olid kordunud nii tema perekonnas kui ka sugulaste ja tuttavate elus: sündimispidu, pulmad, matused.

Siis järgnes kirevas rodus rõõmsaid ja kurbi väiksemaid sündmusi: ristsed, nimepäevad, muud perekondlikud peod, paastu algus, paastu lõpp, kärarikkad lõunasöögid, sugulaste kokkutulekud, tervitused, õnnesoovid, ametlikud naeratused ja pisarad.

Kõigest peeti nii täpisealt, tähtsalt ja pidulikult kinni.

Oblomov nägi isegi tuttavaid nägusid ja näoilmeid mitmesuguste kombetalituste puhul, muret ja hoolt nende nägudel. Olgu ees ükskõik kui piinlikud kosjad, ükskõik kui pidulikud pulmad või nimepäev, ikka talitati kõiki kombeid

silmas pidades, midagi vahele jätmata. Kuhu kedagi istuma panna, mida ja kuidas serveerida, keda kellegagi koos tseremooniale sõita lasta ja missuguseid endeid silmas pidada, — kõiges selles ei juhtunud Oblomovkas kellelgi vähematki eksitust.

Või ei osatud seal lapsi kasvatada? Tarvitses ainult vaadata, missuguseid roosasid ja priskeid Cupidosid siinsed emad süles hoidsid või käekõrval talutasid! Nad seisid selle eest hea, et lapsed oleksid paksud, valge nahaga ja terved.

Ennem oleksid nad kevadest lahti öelnud, teda üldse mitte vastu võtnud, kui jätnud tema tulekul linnusaiaid küpsetamata. Miks oleksidki nad pidanud selle kombe unustama või täitmata jätma?

See oli kogu nende elu, kogu nende teadus, selles olid kõik nende kurbused ja rõõmud koos: seepärast ajasidki nad kõik muud mured eemale ega tundnud muid rõõme; elu kubises nendest paratamatutest ja igiaegsetest sündmustest, mis andsid ka nende mõistusele ja südamele ilmlõpmata toitu.

Põksuva südamega ootasid nad mõnda kombetalitust, pidu või tseremooniat, aga niipea kui inimene oli ära ristitud, mehele pandud või maha maetud, unustasid nad selle inimese ja tema saatuse, langedes endisse apaatsusse, millest neid äratas uus samalaadne sündmus: mõni nimepäev, pulmad vms.

Lapse sündimisel oli vanemate esimeseks mureks võimalikult täpselt ja täielikult kõik nõutud kombes ära täita, see tähendas ennekõike muidugi varrusid; alles siis algas tema eest hoolitsemine ja poputamine.

Emaga tegi enesele ja hoidjale ülesandeks: kasvatada üles terve laps, hoida teda külma ilma, kurja silma ja teiste kahjulike asjade eest. Hoolega oldi selle eest väljas, et laps oleks ikka rõõmsas tujus ja sööks palju.

Niipea aga, kui poiss jalad alla sai, kui talle enam hoidjat vaja ei läinud, hiilis ema südamesse salajane soov pojale eluseltsilist leida, kes oleks samuti hästi terve ja priiske.

Algas jällegi kõiksuguste kommete ja pidustuste aeg, mis lõppes pulmadega; see oli ühtlasi elu pidulikkuse haripunkt. Siis algas juba kordamine: laste sündimine, varrud, võõruspeod, kuni matused dekoratsiooni muutsid; aga mitte kauaks: ühed astusid teiste asemele, poistest said noormehed ja seega peigmehed, nad võtsid naise ning sigitasid endasarnaseid, ja nõnda voolas elu selle programmi järgi pideva

ühetaolise kangana, mis märkamatuult rebenes alles haa äärel.

Mõnikord tuli neile küll ka muid muresid kaela, kuid Oblomovka elanikud võtsid neid enamasti stoilise rahuga vastu, ja kui mured olid nende pea kohal küllalt kaua tiirutanud, lendasid nad mööda nagu linnud, kes siledal müüriküljel asjata peatuspaika otsides tiibadega vastu kivi rapsivad ja viimaks ära lendavad.

Nii näiteks langes kord osa pehkinud rõdust maha ja matistis kana ühes poegadega enda alla; oma jao pidi saama ka Antipi naine Aksinja, kes istus kedervarrega just rõdu all, kuid oli õnneks läinud parajasti linu tooma.

Majas tõusis kisa-kära: kõik jooksid kokku, suured ja väikesed; kõik olid kohkunud, kujutledes, et kanaema asemel oleks võinud rõdu all jalutada ka proua ise koos Ilja Iljitsiga.

Kõik löid käsi kokku ja hakkasid üksteist süüdistama, et miks selle peale varem pole mõeldud: üks oleks võinud meelde tuletada, teine käskida, kolmas parandada.

Kõik imestasid, et rõdu maha kukkus, enne seda aga oli aina imestatud, mismoodi ta ikka veel üleval seisab!

Järgnes mure ja arutlemine, kuidas asja parandada; kahetseti kana ja ta poegi taga ning mindi pikapeale jälle laiali, seda kõige valjema hoiatuse saatel, et Ilja Iljitsi ei tohi rõdu ligigi lasta.

Umbes kolme nädala pärast said Andrjuška, Petruška ja Vaska käsu allakukkunud laud ja käsipuud kuuri juurde tassida, et nad teel tüliks ei oleks. Seal vedelesid nad kevadeni.

Iga kord, kui vana Oblomov neid aknast nägi, mõtles ta rõdu parandamisele: ta kutsus puusepa, peab sellega nõu, mis oleks parem teha, kas ehitada osaliselt uus rõdu või lammutada ka allesjäänud osa maha; siis saadab ta puusepa minema, öeldes:

«Mine nüüd koju, ma mõtlen järele.»

See kestis seni, kui Vaska või Motka härrale teatama tuli, et kui tema, s. o. Motka või Vaska, täna hommikul rõdule ronis, siis olnud nurgad majaseina küljest täitsa lahti, nii et iga silmapilk võib ka allesjäänud osa maha kukkuda.

Siis kutsuti puusepp lõplikult nõu pidama ja võeti otsuseks olemasolevale rõduosale mahakukkunud riisemetest toed alla panna, mis käsiloleva kuu lõpuks ka teoks tehti.

«Ehee! Rõdu käib jälle täie ette!» ütles vanamees naisele. «Vaata, kui kenasti Fedot on palgid alla seadnud, just nagu

sambad aadlipeamehe maja ees! Nüüd on korras: jälle tükiks ajaks muretu!»

Keegi tuletas talle meelde, et nüüd oleks paras juhus lasta ka värav ja trepp ära parandada, sest muidu pääsevad lagununud trepiastmetest läbi keldrisse nii kassid kui ka sead.

«Jajah, peaks tegema küll,» vastas Ilja Ivanovitš murelikult ja läks kohe treppi vaatama.

«No tõesti, näe, kuidas logiseb,» ütles ta ja kiigutas treppi jalaga nagu hälli.

«Ta logises juba siis, kui ta tehti,» tähendas keegi.

«Mis sest, et logises?» vastas Oblomov. «Aga ära ei lagunenu, ehk ta küll kuusteist aastat on siin seisnud ja pole teda parandatud. Luka tegi head tööd! See oli alles puusepp, nagu puusepp olema peab... aga suri ära — olgu taevast talle armuline! Nüüdse aja puusepad on ülekäte läinud, ei tee nii hästi...»

Ja ta pilk pöördus mujale; trepp jäigi logisema ja logiseb tänapäevani, nagu kuulda on, aga koost ära ei lagune.

Nähtavasti oli see Luka tõepoolest hea puusepp.

Siiski, mõisaomanike vastu peab õiglase olema: vahel muretsesid nad liigagi mõne mugavuse puudumise või häda pärast, läksid koguni ägedaks ja said vihaseks.

Kuidas võib näiteks seda või teist hooletusse jätta! Peab kohe asja käsile võtma! Ja siis ei räägitudki muust kui aga sellest, et kraavisild tahab parandada, et sealt ja sealt kohast peab rohuaiale tara ette tegema, nii et loomad ei pääseks aeda puid rikkuma, sest sealt on endine tara puhta maas.

Ilja Ivanovitš läks oma hoolitsuses kord isegi niikaugele, et ta aias jalutades oma käega ähkides-puhkides tüki langedud tara üles tõstis ja käskis aednikul kohe kaks roigast toeks panna: ülestõstetud tara seisis, tänu Oblomovi hoolitsusele, kogu suve püsti, alles talvel paksu lumega vajus ta jälle maha.

Lõpuks jõuti ka kraavisillaga sinnamaale, et talle kolm uut lauda peale pandi, kohe pärast seda, kui Antip hobuse ja veeamiga juba kord sillalt alla kraavi oli kukkunud. Antip ei jõudnud veel kukkumishädast tervekski saada, kui sild oli juba parandatud.

Pärast tara teistkordset külitivajumist jõudsid lehmad ja kitsed rohuaias õige natuke matti võtta: nad sõid ainult sõstrapõõsad lehtedest lagedaks ja asusid alles kümnendat pärna koorima, õunapuudeni nad veel ei jõudnudki, kui anti juba käsk tarapostid korralikult maasse rammida ja tara äärde isegi kraav kaevata.

Kuriteolt tabatud kaks lehma ja kits said oma palga: igaüks hea nahataie!

Nüüd nägi Ilja Iljitš unes veel oma isamaja suurt, hämarat võõrastetuba, kus seisid vanaaegsed saarepuust tugitoolid igavesti katete all, hiiglasuur kohmakas ja kõva sohva, mis oli üle tõmmatud pleekinud ja pleekinud sinise telgi-riidega, ja suur nahktugitool.

Algab pikk talveõhtu.

Jalad enda all, istub ema sohval ja koob laisalt lapsesukka, kuna ta ise aeg-ajalt haigutab ja sukavardaga pead kratsib.

Tema kõrval istuvad Nastasja Ivanovna ja Pelageja Ignatjevna, kes on ninapidi hoolega mingi õmblustöö juures ametis, mis on mõeldud Iljušale, isale või neile endile pühadekingiks.

Käed seljal, kõnnib isa kõige paremas tujus edasi-tagasi, istub natukeseks ajaks toolile ja hakkab siis uuesti kõndima, kuulates hoolega oma sammude kaikumist. Siis nuusutab ta tubakat, nuuskab nina ja nuusutab jälle.

Toas põleb üksainus vilkuv rasvaküünal, ja seegi on lubatud ainult talve- ja sügiseõhtutel. Suvel püütakse päevavalgel tõusta ja samuti magama minna, ajades ilma küünlata läbi.

Seda tehakse osalt harjumuse, osalt kokkuhoiu pärast. Iga asja tarvitamisel, mida kodus ei valmistata, vaid tuleb mujalt osta, on Oblomovka elanikud äärmiselt kitsid.

Külaliste tulekul tapavad nad heal meelel tubli kalkuni või terve tosina kanapoegi, aga ülearu rosinaid nad toidu sisse ei pane ja lähevad näost valgeks, kui külaline omavoliliselt mõtleb endale klaasi veini kallata.

Kuid niisugust kõlvatut tegu seal peaaegu ette ei tule: seda võiks teha ainult mõni jultunud, seltskonna üldise arvamuse järgi hukkaläinud inimene, ja sellist ei lasta oma õuegi.

Ei, siin niisuguseid kombeid ei ole: enne kolmekordset pakkumist ei puuduta külaline ühtki asja. Ta teab väga hästi, et ühekordne pakkumine või palve tähendab ennemiinimist soovi, et mingist roast või veinist ära öeldaks, kui et seda maitstaks.

Mitte igaühe auks ei panda ka kahte küünalt põlema: küünlaid ostetakse linnast, raha eest, ja nad seisavad pere- naise oma käe järgi luku taga. Küünlajupidki loetakse hoolega üle ja pannakse ära.

Üldse ei armastata siin raha välja anda, ja ükskõik, kui

tarvilik asi ka oleks, ikka sünnib tema ostmine suure kahju-
tundega ning ainult sel juhul, kui kulu on tühine. Suuremaid
kulusid saadavad ohked, halin ja kirumine.

Oblomovka elanikud on valmis ennemini igasugusest
mugavusest ilma olema, nad on harjunud olemasolevat kül-
lalt mugavaks pidama, et ainult mitte hakata raha raiskama.

Seepärast on sohva võõrastetoas ammu aega plekinud,
seepärast on Ilja Ivanõtši nahktool ainult nime poolest nahk-
tool, kuna teda tegelikult peaks nimetama juba mererohu-
või nõortooliks: nahka leidub veel väike tükike seljatagusel,
mujalt on ta juba viie aasta eest katki kulunud ja maha
pudenenud; samal põhjusel logiseb ehk treppki ja värav on
ripakil. Maksta aga millegi eest, olgu see või kõige tarvili-
kum asi, paugupealt kaks-, kolm- või viissada rubla tundub
neile lausa enesetapmisena.

Kuuldes, et üks noor mõisnik siitsamast ligidalt olla enne
pulmi Moskvasse sõitnud ja tosina särki eest kolmsada
rubla, saabaste eest kakskümmend viis ja vesti eest neliküm-
mend rubla maksnud, lõi vana Oblomov risti ette ning ütles
kohkunult ja kiiruga, et «niisugune poiss peaks vangi vii-
dama».

Üldse on nad kurdid igasuguste majandusteaduslike
tõdede suhtes, mis rõhutavad kapitali kiire ja elava ringle-
mise tarvidust, tootlikkuse suurendamist ja kaupade vahe-
tust. Oma lihtsameelsuses saavad nad kapitalist ühelainsal
viisil aru ja talitavad ka sedamööda: hoiavad kapitali laekas.

Võõrastetoa toolidel istuvad erinevates poosides ja nohise-
vad oma maja elanikud või igapäevased külalised.

Jutukaaslaste vahel valitseb enamasti sügav vaikus: iga
päev saadakse üksteisega kokku; vaimsed varad on vastas-
tikki ammendatud ja ammu teada, uudiseid väljastpoolt
aga tuleb harva.

Vaikus; kostavad ainult Ilja Ivanovitši kodutehtud ras-
kete saabaste sammud ja seinakella pendli tume tiksumine
kellakapis; aeg-ajalt katkestab vaikust kerge naksak, millega
Pelageja Ignatjevna või Nastasja Ivanovna niiti katki kak-
sab või hammustab.

Nõnda kulub mõnikord pool tundi; vahetevahel haigutab
ehk mõni valjusti ja teeb suu ette ristimärgi, öeldes ise:
«Issand, halasta!»

Tema eeskujul haigutab ka naaber, siis avab järgmine pik-
kamisi, nagu käsu peale suu, ja nõnda käib see nakkav
mäng, mis kopsud õhuga täidab, kõigi suudest üle, mõnel
pisaraidki silmist pitsitades.

Juhtub, et Ilja Ivanovitš astub akna alla, vaatab välja ja
ütleb imestades:

«Kell on alles viis, aga juba on õues päris pime!»

«Jajah,» vastab keegi, «sel aastaajal on ikka pime; nüüd
tulevad pikad õhtud.»

Kevadel jälle imestavad ja rõõmutsevad kõik, et nüüd
tulevad pikad päevad. Kui neilt aga küsida, milleks neil
neid pikki päevi vaja on, siis ei tea nad midagi vastata.

Ja jälle on vaikus.

Mõni nuuskab küünalt ja kustutab ta kogemata ära —
kõik võpatavad selle peale.

«Ootamatu võõras,» ütleb keegi tingimata.

Mõnikord saadakse sellest jutuaine.

«Kes see võõras võiks olla?» ütleb perenaine. «Ega ometi
Nastasja Faddejevna? Oh, annaks jumal! Aga ei, enne pühi
ta ei tule. Oleks see alles rõõm! Siis kallistaksime ja nutak-
sime kahekesi kaelakuti! Läheksime koos hommiku- ja
lõunajumalateenistusele... Aga ei mina tema vastu saa!
Mis sest, et ma olen noorem, aga mina ei jaksa nii kaua
seista!»

«Millal see oli, kui ta meilt ära läks?» küsib Ilja Ivanovitš.
«Oli vist pärast eeliapäeva?»

«Mis sa ometi räägid, Ilja Ivanovitš! Sina ajad ikka kõik
segi! Ta ei oodanud ristineljapäevagi ära,» õiendab naine.

«Aga peetripäeval oli ta ju vist siin,» vaidleb Ilja Ivano-
vitš vastu.

«Niisuke sa oled!» ütleb naine etteheitvalt. «Vaidled ja
teed enesele ainult häbi...»

«No muidugi oli ta peetripäeval siin! Seekord küpsetati
veel seenepirukaid: ta ju armastab neid kangesti...»

«See oli hoopis Marja Onissimovna: tema armastab seene-
pirukaid — seda sa ka ei mäleta! Ja isegi Marja Onissi-
movna ei jäänud eeliapäevani meile, vaid läks prohhoori- ja
nikanoripäevaks ära.»

Aega arvasid nad kirikupühade, aastaagade, igasuguste
perekondlike pidustuste ja koduste sündmuste järgi, aga
kunagi ei tuletanud nad kalendrikuid ega kuupäevi meelde.
Osalt sündis see ehk sellepärast, et peale Oblomovi enese
ajasid teised kõik kuid ja päevi segi.

Ilja Ivanovitš jääb löödult vait ja terve seltskond tukub
edasi. Ka Iljuša tukub pikali ema selja taga, mõnikord jääb
ta seal päris magama.

«Jah,» ütleb mõni külaline natukese aja pärast sügava
ohkega, «see Marja Onissimovna mees, kadunud Vassili

Fomitš — missugune mees ta oli, jumal hoia, terve kui purikas, aga ära suri! Ei elanud kuuekümnesekski: niisugune oleks võinud saja-aastaseks elada!»

«Me kõik peame surema, üks ühel, teine teisel ajal — sündigu jumala tahtmine!» vastab Pelageja Ignatjevna ohatas. «Mõni sureb, aga näe, Hlopovid muudkui ristivad: räägitakse, et Anna Andrejevna olnud jälle pisike — juba kuues laps.»

«Ega siis ainult Anna Andrejevna!» ütleb perenaine. «Oodake, las ta vend võtab naise, ja kui sellel hakkavad ka lapsed tulema — kui palju veel siis muret on! Ja väiksemad kasvavad järele, kõigist saavad peigmehe; siis peab tütreid veel mehele panema, aga on siin siis võtjaid? Nüüd tahavad ju kõik kaasavara saada, ja ikka sularahas...»

«Millest te räägite?» küsib Ilja Ivanovitš kõnelejate juurde astudes.

«Räägime, et...»

Ja talle korratakse seda juttu.

«Seal see inimese elu on!» ütleb Ilja Ivanovitš õpetaval toonil. «Üks sureb, teine sünnib, kolmas võtab naise, meie aga muudkui vananeme: mitte aasta-aastalt, vaid päev-päevalt läheb see! Mis hea pärast see nõnda on? Oleks hoopis teine asi, kui iga päev oleks nagu eelmine ja eelmine nagu homme!... Meel läheb kurvaks, kui selle peale mõtled...»

«Vana vananeb, noor kasvab peale!» ütleb keegi nurgast uniselt.

«Peab rohkem jumalat paluma ja vähem mõtlema!» tähendab perenaine validalt.

«Seda küll, seda küll,» kinnitab Ilja Ivanovitš arglikult ja kiiruga; ta oli just tahtnud filosoferima hakata, aga nüüd alustab ta jälle oma edasi-tagasi kõndimist.

Tükk aega on kõik jälle vait, tasakesi nahiseb ainult niit, kui seda nõela taga läbi riide tõmmatakse. Mõnikord lõpetab perenaine vaikuse.

«Jah, väljas on pime,» ütleb ta. «Jumala abiga jõuavad jõulud kätte, tulevad sugulased külla, siis läheb aeg jälle lõbusamini, ei pane tähelegi, kuidas õhtud kaovad. Kui tuleks Malanja Petrovna, küll siis saaks tempe teha! Mis tema kõik välja mõtle! Õnnevalamine, vahasulatamine, väravast väljajooksmine! Ajab kõik mu tüdrukud peast segil! Mõtleb mänge välja ja... jah, niisugune ta on...»

«Jaa, seltskonnadaam,» tähendab keegi. «Tunamullu pani kõiki mäest alla laskma, mäletate, siis kui Luka Savvitš oma kulmu katki lõi...»

Äkki virguvad kõik nagu unest, vaatavad Luka Savvitši poole ja pahvatavad naerma.

«Kuidas see juhtus, Luka Savvitš? Noh, noh, räägi!» ütleb Ilja Ivanovitš ja on ise naeru kätte suremas.

Kõik naeravad, kuni Iljušagi ärkab ja kaasa naerab.

«Noh, mis seal rääkida on!» ütleb Luka Savvitš kohmetult. «Selle mõttes Aleksei Naumõtš puhtalt välja, polnud seal mitte midagi!»

«Haa!» hüüdsid kõik kooris. «Kuidas siis ei olnud? Me võime tunnistada!... Aga otsaesine, otsaesine — näe, arm on veel praegu näha...»

Uuesti algab naer.

«Mis te ometi naerate?» püüab Luka Savvitš naeru vahele rääkida. «Ega mina siis... mina poleks küll... aga see pagana Vaska... pistis mulle vana kelgu istumise alla... see vajus minu all kokku... ja mina...»

Üldine naer matab ta hääle. Asjata püüab ta oma kukkumise lugu lõpuni rääkida: naer nakatab kogu seltskonna, ulatub esikusse ja teenijatetuppagi, võtab kogu majas võimust, sest kõigil tuleb nüüd see naljakas sündmus meelde, kõik naeravad tükk aega, üksmeelselt, «homeeriliselt» nagu Olümpose jumalad. Kui naer vaibuma hakkab, alustab mõni uue hooga ja — jälle läheb lagin lahti.

Lõpuks saadakse suure vaevaga pidama.

«Noh, ja kas sa tänavu jõulul ka liugu lased, Luka Savvitš?» küsib Ilja Ivanovitš üürikese vaikimispausi järel.

Järgneb uus naerupuhang, mis kestab ligi kümme minutit.

«Peaks vist Antipkale käsu kätte andma, et ta juba paastuajal liumäe valmis teeks,» ütleb Oblomov jälle, «Luka Savvitš on ju nii kange kelgutaja, ta ei läbe jõuluid ära oodata...»

Ta pole veel jõudnud lausetki lõpetada, kui kogu seltskond jälle naerma pahvatab.

«Kas see kelk... on veel alles?» küsib keegi läbi naeru.

Uus naerupahvak.

Naerdakse kaua, viimaks hakkab naer pikkamisi vaibuma: üks pühib pisaraid, teine nuuskab nina, kolmas läkastab hullupööra ja sülitab, nii et ta vaevu saab öelda:

«Oi, issand küll! Röga tahab ära lämmatada... see oli vast nali, jumala eest! Patuasi naerda! Kämpuli maas, vaeseke, kuuehõlmad laiali...»

Nüüd järgneb viimane, kõige pikem naeruvaling, pärast seda tuleb lõplik vaikus. Üks ohkab, teine haigutab valjusti ja ütleb oma sõnad sinna juurde, siis on jällegi kõik vait.

Endiselt kostab ainult kellapendli tiksumist, Oblomovi samme ja niidi hammustamise naksakuid.

Äkki jääb Ilja Ivanovitš äreva näoga keset tuba seisma ja võtab endal ninaotsast kinni.

«Mis see on? Vaadake!» ütleb ta. «Surmasõnumeid saame: mul sügeleb ninaots...»

«Issand jumall!» ütleb ta naine käsi kokku lüües. «Kus see siis surmasõnum on, kui ninaots sügeleb! Kui ninajuur sügeleb, siis on surmasõnum. Oi, Ilja Ivanovitš, on sul aga mälu, jumal hoidku küll! Ütled viimati niimoodi teenijate või vöö-raste juuresolekul, teed häbi!»

«Aga mis see siis tähendab, kui ninaots sügeleb?» küsib häbistatud Ilja Ivanovitš.

«Klaasipõhja vaatamist — joomist! Ja sul korraga: surmasõnumeid!»

«Ah, mul läheb segi!» ütleb Ilja Ivanovitš. «Jõuad sa kõike meele pidada: kord sügeleb ots, siis külje pealt, siis hoopis kulmu pealt...»

«Kui külje pealt sügeleb,» võtab Pelageja Ivanovna sõna, «siis saab uudiseid; kui kulm sügeleb, tuleb pisaraid; kui otsaeest, saab tervisi: kui paremalt, siis meesterahvalt, kui vasakult, siis naisterahvalt; kõrvade sügelemine tähendab vihma, huulte sügelemine — suudlemist, vurrude sügelemine — külakosti saamist, küünarnuki sügelemine — uues kohas magamist, päkkade sügelemine — teekonda...»

«Tubli, tubli, Pelageja Ivanovna,» ütleb Ilja Ivanovitš. «Siis veel, et kui või odavaks läheb, sügeleb kukul... või kuidas see oli...»

Naised hakkavad naerma ja omavahel sosistama; mõned mehed muigavad; on puhkemas uus naerulagin, kuid samal silmapilgul kostab toas midagi koera urina ja kassi kähina taolist, kui nad ärgitavad teineteise kallale karata. Kell hakkab lööma.

«Ehee! Kell on juba üheksa!» ütleb Ilja Ivanovitš rõõmsa imestusega. «Vaata siis, ole lahke, ei pane tähelegi, kuidas aeg möödub. Hei, Vaska! Vanka, Motka!»

Ukse vahele ilmub kolm unist nägu.

«Miks te pole lauda katma hakanud?» küsib Oblomov pahaselt imestades. «Et te ka härraste peale mõtleksite, seda ei ole! Noh, mis te vahite? Ruttu viinal!»

«Näe, miks ninaots sügeles!» ütleb Pelageja Ivanovna elavalt. «Saategi viina juua ja klaasi põhja vaadata!»

Pärast õhtusööki suudeldakse üksteist, lüüakse vastastikku

risti ette ja minnakse magama, igauks oma voodisse, ning muretute meeli hakkab valitsema uni.

Ilja Iljitš ei näinud unes mitte ainult ühte ega kahte sellist õhtut, vaid terveid nädalaid, kuid ja aastaid, kus päevad ja õhtud nõnda mööda saadeti.

Mitte miski ei seganud seda elu ühetoonilisust, ja Oblomovid ei kannatanud põrmugi selle all, sest nemad ei osanud endale teistsugust elamist ette kujutada; kui nad oleksid ka suutnud seda teha, siis oleksid nad kokkunult sellest elust tagasi pörganud.

Nad poleks tahtnud ega armastanudki teistsugust elu. Neil oleks kahju olnud, kui olud oleksid nende ellu ükskõik mis-suguseid muudatusi toonud. Tusk oleks neid närinud, kui homme päev poleks olnud samasugune nagu täna ja ülehommene nagu homme.

Milleks oli neil vaja mitmekesisust, muutusi, juhuseid, mida teised nii kangesti ihkaside? Joogu siis teised oma karikat, Oblomovka elanikel polnud sellega vähematki tegu. Las teised elavad, nagu neile meeldib!

Sest juhused on mõnesuguse kasu peale vaatamata ometi tülikad asjad: nõuavad hoolt, muretsemist ja sekeldamist, ei lase paigal istuda, muudkui kauple või kirjuta, ühesõnaga liiguta ennast — on see nali?

Kümnete aastate kaupa jätkus nende nohisemine, tukkumine ja haigutamine, kümnete aastate kaupa naersid nad lihtsameelsete külanaljade üle või jutustasid kokku tülles, mida keegi unes nägi.

Kui unenägu oli hirmus, jäid kõik mõttesse ja kartsid päris tõsiselt; kui selles oli mingi ennustus, siis rõõmustati või kurvastati südamest, vastavalt sellele, kas unenägu tähendas muret või rõõmu. Kui unenägu nõudis mõne vana uskumuse täitmist, asuti kohe ka agaralt asja juurde.

Muul ajal aga mängiti «matsi» või «omatrumpi», pühade ajal külalistega koos ka «bostonit»; laoti pasjanssi, prooviti ärtukuninga ja ristiemandaga, kas on pulmi ette näha.

Aeg-ajalt tuli mõni Natalja Faddejvna nädalaks või kaheks külla. Kõigepealt võtsid eided kogu ümbruskonna läbi, mis keegi teeb või kuidas keegi elab; nad ei tunginud ainult perekonnaellu ega telgitagustesse asjadesse, vaid pugesid koguni igauhe salamõtetesse ja ettevõtetesse, ronisid lausa hinge, kirusid ja manasid halbu, enamasti truudusemurdjaid mehi; siis tuletati tähtsamaid sündmusi

meelde: nimepäevi, ristseid, sündimispidusid; kes mida lauale pani, kes keda kutsus või kutsumata jättis.

Kui sellest villand sai, hakati näitama uusi asju, kleite, mantleid, isegi undrukuid ja sukki. Perenaine uhkustas oma lõuendiga, lõngadega, kodutehtud pitsidega.

Kuid ka see aine sai otsa. Siis mindigi kohvi, tee ja mooside juurde. Ja lõpuks vaikimise juurde.

Istuti pikad ajad, vaadati teineteisele silma ning ohati aegajalt südamepõhjast, ei tea, miks. Mõnikord hakkas üks või teine nutmagi.

«Mis on, emake?» küsis teine ärevalt.

«Oh, kurb on, kullake!» vastas külaline raskelt ohates. «Meie patused oleme jumala ära vihastanud. Head see ei tähenda!»

«Ah, ära tee hirmu, kallike, ära kohuta!» ütles perenaine vahele.

«Jajah,» jätkas teine. «Viimased päevad on käes: rahvas tõuseb rahva vastu, riik riigi vastu... ilmaots on tulemas!» ütles Natalja Faddejevna lõpuks ja mõlemad nutsid kibedasti.

Niisuguseks järelduseks ei olnud Natalja Faddejevnal vähematki põhjust, sest keegi ei tõusnud parajasti kellegi vastu, isegi sabatähte polnud sel aastal nähtud, aga vanadel naistel on mõnikord säärased tumedad aimdused.

Harva segas mõni ootamatu juhtumus seda rahusat elu, näiteks võis kogu majarahvas, olgu suur või väike, vingumürgituse saada.

Teisi haigusi oli nii mõisas kui külas vähe kuulda; enne-mini võis juhtuda, et keegi astus pimedas orgi otsa, veeres lakast alla või kukkus katuselt mõni laud kellelegi pähe.

Kuid seda kõike juhtus harva ja niisuguste ootamatute õnnetuste puhul tarvitati koduseid äraproovitud abinõusid: haiget kohta hõõruti jõevammiga või leeskputkejuurega, anti pühitsetud vett juua, loeti sõnu peale — ja kõik läks mööda.

Vingu aga tuli siiski sagedasti ette. Siis lamasid kõik asemel maas; kuuldus ohkeid ja kaebeid; üks sidus hapukurke käterätiga ümber pea, teine toppis jõhvikaid kõrva ja nuusutas mäerõigast, kolmas läks särgiväel külma kätte, neljas lamas lihtsalt meelemärkusetult põrandal.

Seda juhtus järjekindlalt kord või paar kuus, sest sooja ei raatsitud korstnasse lasta ning ahjud pandi juba siis kinni, kui neis miilasad alles niisugused tulukesed nagu «Robert

Saatanas»*. Uhegi ahju ega truubi vastu ei võinud kätt panna: kohe oli käsi rakkus.

Ainult üks kord segas nende ühetoonilist elu tõesti ootamatu sündmus.

Uhel ilusal päeval, kui kõik pärast rängast lõunast puhkamist teed jooma kogunesid, astus sisse üks Oblomovka talupoeg, kes oli parajasti linnast koju jõudnud, koplask hea tükk aega põues ja võttis sealt viimaks suure vaevaga välja mäkerdatud kirja, mis oli adresseeritud Ilja Ivanovitš Oblomovile.

Kõik jahmusid; perenaine läks näostki pisut teist värvi; kõigi ninad ja silmad sihtisid kirja poole.

«Mis ime see siis on! Kelle käest?» ütles proua viimaks ennast kogudes.

Vana Oblomov võttis kirja ja keeras teda kõheldes käes, teadmata, mis temaga teha.

«Kust sa ta said?» küsis ta talumehelt. «Kes andis?»

«Tead, seal sissesõiduhoovis, kus ma ikke käin,» vastas talupoeg, «sinna tuldi paar korda küsima, posti päält tuldi, tead, et kas siin põle Oblomovi mehi: et näe, härrale olla kiri.»

«Ja siis?»

«Eks ma esiotsa hoidsin kõrvale: ja läkski soldat kirjaga minema. Aga Verhļjovo kõster nägi mind, see andis mu välja. Tuli soldat teist korda. Nii kui teist korda tuli, kukkus sõimama ja pistis kirja pihku, võttis veel viis kopkat maksu selle eest. Mina küsisin siis, et: mis ma taga teen või kus ma ta panen? Siis kästi armulise härra kätte viia.»

«Aga sina poleks pidanud vastu võtma,» ütles proua pahaselt.

«Ega ma'i võtnudki. Ütlesin, et mis ma kirjaga teen — põle mul teda vaja. Ütlesin, et kirja põle kästud viia, mina ei tohi vasta võtta: käige minema oma kirjaga! Aga kus soldat kukkus koledal kombel sõimama, lubas ülemusele kaevata; no ma siis võtsin.»

«Loll!» ütles proua.

«Kellelt see võiks küll olla,» arutas Oblomov mõtlikult aadressi lugedes. «Käekiri oleks nagu tuttav, tõepoolest!»

Kiri käis käest kätte. Hakkas arutamine ja mõistatamine: kellelt ja millest võiks kiri olla? Viimaks jäid kõik nõutuks.

Ilja Ivanovitš käskis prillid üles otsida: see võttis oma

* «Robert Saatan» — Giacomo Meyerbeeri (1791—1864) ooper. Toim. märkus.

poolteist tundi aega. Ta pani prillid ette ja tahtis kirja lahti teha.

«Ära tee, lase olla, Ilja Ivanovitš,» peatas naine teda hirmunult. «Kes teab, mis kiri see on? Võib-olla on midagi hirmsat, mingi õnnetus. Näed ju, missugused nüüdse aja inimesed on! Homme või ülehommene jõuab ka, ega ta eest ära ei jookse.»

Ja nõnda pandi kiri ühes prillidega luku taha. Kõik asusid teed jooma. Aastaid oleks ta võinud luku taga seista, kui ta poleks siiski liiga haruldaseks sündmuseks olnud ja Oblomovka elanike meeli ärevil hoidnud. Niihästi teelauas kui ka järgmisel päeval polnud kellelgi muud juttu kui aga kiri.

Viimaks katkes kõigi kannatus ning neljandal päeval tuldi kokku ja tehti kiri lahti. Oblomov vaatas allkirja.

«Radištšev,» luges ta. «Ehee! See on ju Filipp Matveitsilt!»

«Ahaa! Ehee! Või temalt!» kostis teiste suust. «Ah temal on siis ikka veel hing sees! Polegi ära surnud! Noh, jumalale tänu! Mis ta siis kirjutab?»

Oblomov hakkas kirja valjusti ette lugema. Selgus, et Filipp Matvejevitš palub endale saata õlle valmistamise õpetust, mida Oblomovkas nii hästi osati pruulida.

«Peab saatma, peab saatma!» rääkisid kõik läbisegi. «Peab talle kirjutama.»

Nõnda möödus paar nädalat.

«Peab, jah, talle kirjutama,» ütles Ilja Ivanovitš naisele. «Kus see valmistamisõpetus on?»

«Ei tea, kus ta on,» vastas naine. «Peab enne üles otsima. Kannata, mis sa nii hädatsed sellega? Kui jumal annab, elame lihavõttepühadeni, paastuaeg saab läbi, eks sa siis kirjutad; ega ta eest ära ei jookse...»

«Tõepoolest, kirjutangi parem pühade ajal,» ütles Ilja Ivanovitš.

Pühadel tuli jällegi kirjast juttu. Ilja Ivanovitš võttis kirjutamise tõsiselt ette. Ta läks kabinetti, pani prillid ninale ja istus laua äärde.

Majas valitses sügav vaikus; teenijasrahvale oli öeldud, et nad ei trambiks ega kolistaks. «Härra kirjutab,» rääkisid kõik nii aralt aupakliku häälega, nagu oleks surnu majas.

Pikkamisi, väriseva käega, viltuse kirjaga ja nii ettevaatlikult, nagu teeks ta mingit ohtlikku asja, kirjutas Oblomov: «Armuline härra,» kui kabinetti tuli naine.

«Otsisin, otsisin, aga õlleõpetust ei ole,» ütles ta. «Peab

veel magamistoa kapist vaatama. Aga kuidas sa mõtlesid kirja saata?»

«Postiga,» vastas Ilja Ivanovitš.

«Ja mis see maksab?»

Oblomov võttis vana kalendri.

«Nelikümmend kopikat,» ütles ta.

«Näed, nelikümmend kopikat nii tühise asja peale!» leidis naine. «Parem ootame, ehk läheb mõni sinnapoole. Sa ütle talumeestele, las kuulavad linnas järele.»

«Jah, tõesti, nii on parem saata,» nõustus Ilja Ivanovitš, ja kui ta oli sulge vastu lauda kraapinud, pistis ta selle tindipotti ning võttis prillid eest ära. «Jah, nii on parem,» kordas ta. «Ega ta eest ära ei jookse, jõuab veel saata küll.»

Kes teab, kas Filipp Matvejevitš üldse oma eluajal seda retsepti sai.

Ilja Ivanovitš võttis mõnikord raamatugi kätte — talle oli ükskõik, mis raamat see on. Tal ei olnud sellest aimugi, et lugemine võib olla tõsine eluvajadus; tema pidas seda luksuseks, niisuguseks tegevuseks, milleta vabalt läbi saab, just nii, nagu võib ka pildi seinale riputada või riputamata jätta, nagu võib jalutama minna ja võib ka mitte minna: seepärast oligi talle üsna ükskõik, mis raamat talle näppu puutus; raamat oli tema meelest ainult meelelahutus, mis pidi aitama igavust peletada ja jõudeaega mööda saata.

«Pole tükil ajal enam raamatut lugenud,» ütles ta või varieeris pisut seda ütlust, öeldes: «Loen õige natuke,» — vahel aga märkas ta lihtsalt mööda minnes kadunud vennast jäänud väikest raamatuvirna ja võttis sealt hea õnne peale mõne välja. Kas puutus talle näppu Golikov või «Kõige uuem unenägude seletaja», Heraskovi «Rossiaada», Sumarokovi kurbmängud või tunamullused «Teatajad» — kõike luges ta ühesuguse lõbuga, korrates aeg-ajalt lugemise vahele:

«Näe, mis tema välja ei mõtle! Assa rigul! Võtaks sind see ja teine!»

Need hüüatused käisid autorite kohta, kelle elukutsest ta mingil määral lugu ei pidanud; ennemini jagas ta seda peaaegu põlastavat suhtumist kirjanikesse, mida tundsid nende vastu vana aja inimesed. Tema meelest, nagu paljude teistegi meelest, oli kirjanik kindlasti veiderdaja, ringiulaja, joodik ja naljahammas — midagi tantsija taolist.

Mõnikord luges ta tunamulluseid ajalehti ka teistele ette või jutustas neile loetud sõnumeid.

«Haagist teatatakse,» ütles ta, «et Tema Majesteet on oma

lühikeselt reisilt õnnelikult paleesse tagasi jõudnud.» See juures vaatas ta üle prillide teiste poole.

Või:

«See ja see saadik esitas Viinis oma volikirjad.»

«Siin kirjutatakse veel,» luges ta, «et markiis Genlisi teosed on vene keelde tõlgitud.»

«Eks neid selleks tõlgitakse,» ütles üks kuulajatest, väikemõisa omanik, «et meiesuguste mõisnike taskust raha välja meelitada.»

Agavaene Iljuša käib sel ajal muudkui Stolzi juures õppimas. Juba esmaspäeva hommikul, kui ta ärkab, tuleb talle tusk peale. Ta kuuleb Vaska läbilõikavat häält, kui see trepilt hüüab:

«Antipka! Pane kimmel rakkesse: noorhärja tuleb sakslase juurde viia.»

Poisi süda võpatab. Kurvalt tuleb ta ema juurde. Ema teab, mis poisil viga, ja püüab asja ilustada, kuigi ta ise salajas ohkab, et peab pojast nädal otsa lahus olema.

Ei osata enam välja mõelda, mida poisile sel hommikul süüa anda: küpsetatakse talle saia ja kringleid, pakitakse talle kaasa soolaseid suupisteid, kooke, pirukaid, moosi, kõiksugu kuivi ja märgi maiustusi, isegi päris toidumooni. Seda kõike tehakse selle mõttega, et sakslase kodus ei sööda küllalt hästi.

«Seal ei söö keegi end laiaks,» räägivad Oblomovka elanikud. «Lõunaks on supp, praad ja kartulid, tee kõrvale saab võileiba, õhtusöök aga on niisuke, et hommikul mängivad soolikad marjast.»

Siiski, Ilja Iljitš näeb unes rohkem selliseid hommikuid, kus ta ei kuulegi Vaska häält, mis käsib kimlit rakkesse panna, vaid kus ema tuleb teelauas naeratades rõõmustava uudisega lagedale:

«Täna sa ei lähe; neljapäeval on suur püha: ei maksa ju kolmeks päevaks sinna ja tagasi sõita.»

Mõnikord teatab ema talle:

«Täna algab surnutepüha nädal: nüüd ei õpi midagi, nüüd hakkame pannkooke tegema.»

Vahel vaatab ema esmaspäeva hommikul ainiti pojale otsa ja ütleb siis:

«Su silmadel pole täna õiget läiget. Oled sa ikka terve?» ja kõngutab ise pead.

Kaval poiss on täitsa terve, aga ta on targu vait.

«Istu õige see nädal kodus,» ütleb ema, «eks siis näe, mis jumal saadab.»

Majas on kõik ühisel arvamusel, et õppimine ja surnutepüha nädal ei passi kuidagi kokku või et neljapäevane püha on nädalasele õppimisele ülesaamatuks takistuseks.

Ainult mõni teener või tüdruk, kes noorhärja pärast võtta saab, uriseb:

«Uuh, väänik! Millal sa küll oma sakslase juurde kaod?»

Mõnikord sõidab Antipka oma kuulsa kimliga nädala keskel või koguni alguses korraga sakslase juurde, et Ilja Iljitši koju viia.

«Marja Savišna, Natalja Faddejevna või Kuzovkovid oma lastega tulid külla, nii et — olge head, koju!»

Ja siis jääb Iljuška kolmeks nädalaks koju; vahepeal on aga kannatamisnädal ligi jõudnud, ja ongi lihavõttepühad käes; siis jõuab mõni perekonnaliige millegipärast otsusele, et toomanädalal ei õpita; suveni jääb ainult paar nädalat veel — ei maksagi enam kooli minna; suvel aga puhkab sakslane ise ka, nii et parem on õppimine järgmiseks sügiseks jätta.

Nõnda puhkab Ilja Iljitš pool aastat, ja kui suureks ta selle ajaga sirgub! Kui hästi ta kosub! Kui hea uni tal on! Ei jõuta kohe ära imestadagi, kusjuures leitakse, et laupäevaõhtuti sakslase poolt tulles on poiss ikka kõhn ja kahvatu.

«Õnnetus ei hüüa tulles!» arutavad isa ja ema. «Õppimine ei jookse eest ära, aga tervist raha eest osta ei saa; tervis on elus kõige kallim vara. Näed, koolist tuleb poiss nagu haigemajast: rasvakiht on kadunud, jääb teine nii kõhnaks... ja muutub vallatuks: muud ei tee, kui jookseks aga ringil!»

«Jah,» tähendab isa, «õppimine pole nali, see teeb mõnegi mehe sandiks.»

Ja hellitavad vanemad otsivad aina uusi põhjusi, et poega koolist koju jätta. Peale pühade on teisigi ettekäandeid, nende taha asi pidama ei jää. Talvel on nende meelest liiga külm, suvel palavaga ei saa jälle sõita; mõnikord sajab vihma, sügisel ei pääse porist läbi. Mõnikord jälle on Antipka na imelik: oleks teine nagu purjus või muidu segane; mine tea, mis võib juhtuda — ajab kuhugi sisse või millegi otsa vankri puruks.

Nad püüavad neid ettekäandeid kõikepidi põhjendada niihästi iseenese kui ka Stolzi silmis, kes pole ei suu ees ega

selja taga *donnerwetter*'itega kitsi, niisugust hellitamist nähes.

Prostakovide ja Skotininite* ajad olid ammu möödas. Vanasõna «haridus on valgus, harimatus — pimedus» rändas juba kaugetes külades ringi ühes raamatutega, mida rändkaupmehed mööda maad laiali kandsid.

Vanad mõistsid hariduse kasu, kuid ainult välist kasu. Nad said aru, et keegi ei jõua enam muidu järjele, ei omanda auastmeid, riste ega raha; nad nägid, et vanaaegsetel kohtukirjutajatel, vilunud vendadel, kes endiste kommete, konksude ja kriugastega vanaks saanud, hakkas käsi halvasti käima.

Liikused kurjad kuuldused, et peale kirjaoskuse peab tingimata muidki teadmisi omandama, niisuguseid, millest tänini polnud kuulnudki. Titulaarnõuniku ja kolleegiumi-assessori vahel haigutas nüüd kuristik, millest viis üle ainult mingisugune diplom.

Vanad ametnikud, need omaaegsete harjumuste võsud ja altkäemaksude leivalapsed, hakkasid kaduma. Paljud, kes õigel ajal polnud surnud, lasti ametist lahti, sest neid ei usaldatud enam, paljud anti kohtu kätte; kõige õnnelikumad olid need, kes uue korra peale käega löid ning parajal ja õigel ajal soetatud pesakesse pugesisid.

Oblomovid taipasid seda ja mõistsid hariduse kasu, kuid ainult seda nähtavat kasu. Seesmisest õppimisetarvidusest oli neil alles üpris tume ja segane arusaamine; nõnda tahtsid nad oma Iljušale õppimise kaudu üksnes mõningaid hiilgavaid eesõigusi kätte võita.

Nad unistasid juba tema kuldtikandiga mundrist, nägid teda palatinõunikuna, ema unistustes koguni kubernerina; kuid seda kõike tahtsid nad hästi odavalt kätte saada, mitmesuguste kavalustega pooleks, tahtsid salaja au ja hariduse teel olevatest raskustest ning takistustest mööda hiilida, et mitte vaeva näha nendest ülehüppamisega; tahtsid näiteks, et õppimine oleks kerge, et ta ei kurnaks keha ega vaimu, et ta ei kahandaks juba lapsepõlvest saavutatud õnnistatud priskust; et peetaks ainult kuidagiviisi ettenähtud formaalsustest kinni ja antaks tunnistus kätte, kus oleks öeldud, et Iljuša on «kõik teadused ja kunstid läbi võtnud».

Kogu see Oblomovka kasvatusviis läks Stolzi süsteemiga kõvasti vastamisi. Võitlus oli kummaltki poolt visa. Stolz

* Prostakov ja Skotinin — Fonvizini komöödia «Abarik» tegelased Toim. märkus.

läks rinnutsi peale ja jagas oma vastastele avalikke hoope, need aga püüdsid eespool kirjeldatud viisil ja muudegi kavalustega kõrvale põigelda.

Lõplikku võitu ei saanud kumbki pool; võib-olla oleks saksa püsivus viimaks Oblomovka kangekaelsuse ja pane tumuse murdnud, kui Stolzile poleks ta enda selja taga takistus tehtud; nüüd aga ei kaldunud võit ühele ega teisele poole. Asi oli nimelt selles, et Stolzi oma poeg Oblomovit hoidis, talle salaja ette ütles ja tema tõlkeharjutused valmis tegi.

Ilja Iljitš nägi unes selgesti oma elu nii kodus kui ka Stolzi kodukoolis.

Niipea kui Iljuša kodus ärkab, seisab ta voodi ees Zahharka, tema pärastine kuulus toapoiss Zahhar Trofimõtš.

Nagu hoidja omal ajal, nii paneb ka Zahhar Iljušale sukad ja kingad jalga; ja pikutaval Iljušal, kes on nüüd juba neljateistkümneaastane poiss, pole muud vaeva kui tõsta teenrile kord ühte, kord teist jalga nina alla; kui talle aga mõni asi ei meeldi, siis annab ta Zahharkale jalaga vastu nina.

Ja kui Zahhar ei taha sellega leppida ja läheb vanematele kaebama, saab ta neilt veel omad võmmud.

Siis soeb Zahhar poisi pead, aitab talle kuue selga, toppides ettevaatlikult Iljuša käsi varrukatesse, et talle mitte liiga palju tüli valmistada, ning tuletab Ilja Iljitšile meelde, et tal on vaja seda või teist teha: hommikul pärast tõusmist silmi pesta või muud sellesarnast.

Kui Ilja Iljitš tahab midagi, siis tarvitseb tal ainult silma pilgutada: kohe tõttab kolm-neli teenijat tema soovi täitma; kui ta pillab midagi maha, kui ta tahab mõnda asja kätte saada, aga ei saa, kui on vaja midagi tuua, millegi järele lipata — hea meelega tooks või teeks vilgas poiss seda ise, kuid siis hakkavad isa-ema ja kolm tädi viiel häälel karjuma.

«Milleks sina? Kuhu nüüd? Aga Vaska, aga Vanka, aga Zahharka?! Hei, Vaska, Vanka, Zahharka! Mis te vahite, suud ammuli? Küll ma teile näitan!...»

Ja nõnda ei saagi Ilja Iljitš midagi ise teha.

Hiljem leidis ta, et nõnda on hulga mõnusam, ja õppis samuti karjuma:

«Hei, Vaska, Vanka! Anna seda, anna teist! Ei taha seda, tahan teist! Jookse, too!»

Vanemate õrn hoolitsus tüütas teda mõnikord.

Niipea kui ta trepist alla jooksis või hoovi lippas, kostis

selja tagant kümnehäälne meeleheitlik koor: «Ail Oi! Appil Aidake! Pidage! Ta kukub, saab haiget . . . pea kinni, seisa!»

Niipea kui ta tahtis talvel eeskotta minna või õhuakent avada, hakati jälle karjuma: «Oi-oi! Kuhu sa lähed? Mis sa teed? Ära torma, ära ava, ära mine! Teed endale valu, saad külma . . .»

Ja kurvalt jäi Iljuša koju, kus teda kui eksootilist lille triiphoones hellitati ja kus ta nagu lill klaasi all kasvas, pikkamisi ja närvalt. Avaldumisvõimalust otsiv jõud pöördus sisimasse tagasi ja närtsis.

Mõnikord oli tal ärgates nii rõõmus, värske ja hea enesetunne; ta tundis, et mingi jõud mängleb temas, mässab seal nagu tema sisimasse pugunud kuradike, kes avatleb teda ronima katusele, istuma vana ruuna selga ja kihutama aasale, kus niidetakse heina, sõitma kaksiti aia peal, või narrima küla koeri; mõnikord tahaks kangesti joosta külasse, läbi lodu kaasikusse, mõne hüppega alla jäärakupõhja, sealt põllule või hakata poistega lumesõda pidama, et oma jõudu proovida.

Kuradike aina ässitab ja ässitab: ta paneb küll vastu, aga siis ei kannata ta enam välja, ning juba ta jookseb ilma mütsita trepist alla, väravast välja, kahmab kummassegi pihku lumepalli ning tormab poiste hulka.

Vinge tuul löikab otse näkku, külm näpistab kõrvu, karge õhk tungib suhu ja kurku, aga rinnas on määratu rõõm: ta jookseb, nagu jalad võtavad, ise kiljub ja naerab.

Seal ongi juba poisid: ta viskab lumepalliga — pats, mööda; käsi ei trehva; ta tahab maast uut lund võtta, kui saab korraga suure panga vastu nägu: ta kukub maha; harjumatuses on tal valu, aga meel on rõõmus; ta naerab — ja pisarad tükivad silma . . .

Kodus tõuseb kisa ja kära: Iljuša on kadunud! Zahharka tormab välja, tema kannul Vaska, Mitka, Vanka — kõik jooksevad, pead laiali otsas, mööda hoovi.

Nende kannul lippavad kaks koera, kes teatavasti ei saa inimeste jooksmist ükskõikselt pealt vaadata.

Inimesed jooksevad karjudes ja hädaldades, koerad haukudes mööda küla.

Viimaks jõutakse poiste juurde ja kohe algab kohtumõistmine: kel karvust, kel kõrvust kinni, kellele võmm kuklasse; ähvardatakse ka nende isasid.

Alles siis kahmatakse noorhärja sülle, mässitakse ta kaasa võetud kasukasse, peale veel isa poolkasukas ja kaks vaipa, — nõnda kantakse ta pidulikult kätel koju.

Kodused on kaotanud lootuse teda enam näha saada, teda peetakse kadunuks; kuid teda elusalt ja tervena nähes on vanemate rõõm kirjeldamatu. Tänatakse issandat; siis antakse poisile leedriõie- ja piparmünditeed juua, õhtul veel vaarmarjateed, ja hoitakse teda kolm päeva voodis — kui talle ometi oleks ainult üks asi kasuks: uus lumesõda . . .

X

Niipea kui Ilja Iljitsi norin Zahhari kõrvu kostis, tuli ta kohe tasakesi, ilma kolistamata ahju pealt maha, astus kiki-
varbail kotta, keeras härra luku taha ja läks õueväravasse.

«Hoo! Zahhar Trofimõts: tere-terekest! Pole teid tükk aega näinud,» kostis läbisegi kutsarite, teenrite, naiste ja poiste suust.

«Kus teite härra on? Läks välja või?» küsis kojamees.

«Pöönab,» vastas Zahhar pilves näoga.

«Tohoh?» küsis kutsar. «Oleks nagu varavõitu veel . . . Kas tervis on paha või?»

«Häh! Tervis paha! Tõmbas toru täis!» ütles Zahhar niisugusel toonil, nagu oleks ta selles kindel, mis ta räägib. «Te ei usu? Üksipäini kallas poolteist pudelit madeirat hinge alla, kaks toopi taari veel otsa ja nüüd siis viskas end pikali.»

«Kael!» ütles kutsar kadedalt.

«Mispuhul ta täna siis vinditama kukkus?» küsis üks naine.

«Ei, Tatjana Ivanovna,» vastas Zahhar, heites talle oma küljeti-pilgu, «mitte ainult täna: ta on üldse käest raisku läind . . . paha kohe rääkidagil!»

«Ju siis nagu minugi preilna,» ohkas naine.

«Kas ta täna kuhugi sõidab ka, Tatjana Ivanovna?» küsis kutsar. «Mul oleks vaja kuskil ära käia.»

«Kuhu ta enam läheb,» vastas Tatjana. «Istub muudkui oma kallimaga, ja ei saa neil teineteise vahtimisest himu kord otsa.»

«See saks käib ka õite sagedasti teil,» ütles kojamees, «õhtul tüütab kohe ära: kõik on juba ära läinud või koju tulnud — tema on ikka viimane, ja sõimab ka veel, et miks paraaduks lukus on . . . Hakkan mina tema pärast trepil vahti pidama!»

«Ta on igavene loll, teatel!» ütles Tatjana Ivanovna. «Teist niisugust annab otsida! Mis ta meie preilnale kõik kingibi!»

Ja see käib ka, tähtis nagu peas, ehib end nagu vau; aga kui keegi vaataks ka, misukesi undrukuid ja sukki ta kannab — päris häbi kohe! Kaela peseb kord kahe nädala takka, aga nagu muudkui võõpab... Mõnikord lihtsalt teed seda pattu ja mõtled, et: oh, sind hädapilli! Paneksid parem rätiku pähe ja läheksid palverännakule, kloostrisse...»

Peale Zahhari hakkasid kõik naerma.

«Oi seda Tatjana Ivanovnat, iga sõna läheb märki!» kuulus heakskiitvaid häáli.

«No tõestil!» jätkas Tatjana. «Kuidas küll härrad niisukese õnge lähevad?»

«Kuhu te minema ehite?» küsis keegi. «Mis pamp see teil käes on?»

«Viin kleidi õmbleja juurde; meie suurdaame saatis: kurdab, et keskelt lai! Aga kui meie hakkame Dunjašaga tema keret peenemaks sikutama, siis ei saa kolmel päeval enam midagi teha: käed on kui puutükid! Noh, ma siis lähen! Seniks jumalaga!»

«Jumalaga, jumalaga!» vastasid mõned.

«Jumalaga, Tatjana Ivanovna!» ütles kutsar. «Tulge siis õhtuvidevikus!»

«Ei tea nüüd, võib-olla tulen ka, aga... noh, jumalaga!»

«Jumalaga,» vastasid kõik.

«Jumalaga... elage seni hästil!» ütles ta juba minnes.

«Jumalaga, Tatjana Ivanovna!» hüüdis kutsar talle veel järele.

«Jumalaga!» hõikas Tatjana eemalt heledasti vastu.

Kui ta oli läinud, arvas Zahhar, et nüüd on tema kord rääkida. Ta istus värava kõrvale malmposti otsa ning hakkas jalgu kõlgutades tuseselt ja hajameelselt möödaminejaid vahtima.

«Noh, mis see teie härra täna tegi ka, Zahhar Trofimõtš?» küsis kojamees.

«Nagu ikke: hea põlvega pööraseks läind,» ütles Zahhar. «Ja just sinu pärast, sinu armust olen ma täna kõvasti kannatada saand: ikke see korter! Karjub kui pöörane: ei taha kolimisest kuuldagi...»

«Kas mina süüdi olen?» vastas kojamees. «Minupärast elagu siin kas või surmatunnini; nagu oleks mina siin peremees... aga mina ei ole ju peremees...»

«Mis ta's teeb, söimab või?» küsis üks teine kutsar.

«Söimab nii, et annaks jumal jaksu seda välja kannatada!»

«Noh, mis see teeb? See ju hea härra, kes kogu aeg söimab,» ütles üks teener ja tegi aeglaselt kriuksuva ümmar-

guse tubakakarbi lahti: peale Zahhari sirutusid kõigi käed tubakat võtma. Algas üldine nuuskamine, aevastamine ja sülitamine. «See on hea, kui söimab,» jätkas see teener. «Mida rohkem söimab, seda parem: siis vähemalt ei peksa, kui söimab. Aga mina olen kord ühe juures olnud: sa ei teagi veel mispärast, — juba on ta sul karvus kinni!»

Zahhar ootas põlgliku näoga, kunas teine oma jutu lõpetab, ja jätkas siis kutsari poole pöördudes:

«Teotab inimest asja ees, teist taga, see põle tema käes midagi!»

«Ei saa tema tahtmist või?» küsis kojamees.

«Uuhh!» kähises Zahhar vastuseks ja pigistas silmad kinni. «Mitte ei saa, päris häda kohe! Ei kõlba see ega kõlba teine, ei mõista sa käia, ei mõista sa midagi tuua, kõik lõhud ära, ei puhasta, varastad, pistad kõik nahka... Ptüi, pagan võtaks!... Täna hüppas jälle päale: häbi kuulata! Ja mille eest? Mineva nädali sees jäi tükk juustu järele — häbi oleks nisukest raasu koeralegi visata, aga ei, inimene ei tohi seda ära süüa! Küsis — muidugi «ei ole söönd», ja kus siis hakkas: «Sind tuleks üles puua, kuumat tõrva sees keeta, tuliste pihtidega näpistada; sind tuleks teibasse ajada!» Ja ise tükib muudkui kallale, muudkui tükib... Mis te ütlete selle kohta, vennikesed? Paari päeva eest kõrvetasin ma tal jala keeva veega ära — pagan teab, kuidas see juhtus, — no küll karjus! Ja kui ma põleks õigel ajal eemale karand, ma oleks rusikaga otse rinnaauku saand... just sinna ta sihtis! Hirmsa tou oleks saand...»

Kutsar kõngutas pead ja kojamees ütles:

«Kae, kus käbe härra! Ei hellita!»

«Noh, kui söimab, siis on tore mees,» ütles see endine teener jälle flegmaatilisel. «Mõni on hullem, ei söima: vaatab, vaatab — ja äkki on sul karvus kinni, ja sa pole arugi saand, mis eest!»

«Ja ilmaaegu,» ütles Zahhar, ilma et ta vahelerääkiva teenri sõnadest väljagi oleks teinud, «jalg põle küll veel praegastki ära paranend, määrib teist mingi sodiga, noh, ja las määrib!»

«Kange härra!» ütles kojamees.

«Jumal hoia!» jätkas Zahhar. «Lööb su veel viimaks maha, jumala eest, lööb inimese surnuks! Ja iga tühja asja pärast kipub sind söimama kiilaspäiseks... ma ei hakka kõiki sõnu kordama. Täna mõtles siis uue sõna välja, ütles,

et: «mürgine». No kuidas ta sihuke si sõnu suust välja saab! . . .»

«Noh, mis sest siis on?» küsis jälle see endine teener. «Kui sõimab, siis jumal tänatud, annaks issand talle tervit! . . . Aga kui ta kogu aeg vait on . . . sa lähed mööda, tema vaatab, vaatab — ja korraga on sul karvust kinni, nagu see, kelle juures mina kord teenisin. Aga mis siis viga, kui ainult sõimab . . .»

«Ja paras sulle,» kähvas Zahhar tigidalt, vihastades palumata vastuvaidlemise üle, «mina teeksin sulle hullemini tuupi.»

«Mis «kiilaspäiseks» ta teid sõimab, Zahhar Trofimõtš?» küsis viieteistkümnendaastane kasakariietes poiss. «Kiilaspäiseks kuradiks või?»

Zahhar pööras pikkamisi pea küsija poole ja peatas oma tuhmi pilgu poisi näol.

«Vaata ette,» ütles ta siis teravalt. «Nii noor, vennas, ja nii ninakas! Mina ei hooli, et sa kindralit teenid: mina võtan tukast kinni! Kebi kaugemale!»

Kasakas astus paar sammu eemale, jäi seisma ja vahtis muiates Zahhari.

«Mis sa veel irvitad?» kähises Zahhar tulises vihas. «Oota-oota, küll ma teen sulle uued kõrvaluugid, eks siis näe, kas sa veel irvitad!»

Sel silmapilgul jooksis paraaduksest välja hiigelkasvu toapoiss, akselbantidega livreefraki hõlmad eest lahti ja kamassid jalas. Ta astus kasaka ette, andis talle vastu kõrvu ja nimetas teda siis lollpeaks.

«Mis see tähendab, Matvei Mosseitš, mis eest?» küsis häbistatud poiss kohmetult, pilgutades kramplikult silmi ja surudes kätt vastu palet.

«Ah sa hakkad veel suud pruukima?» vastas toapoiss. «Mina otsin sind terves majas taga, ja sina vahid siin!»

Ta võttis poisil ühe käega juustest kinni, surus tal pea maha ja andis talle teise käe rusikaga parajate vaheaegade järel kolm ühetugevust hoopi vastu kaela.

«Härra helistas viis kordal!» lisas ta moraalilugemise korras juurde. «Ja mina saan sinu, kutsika pärast sõimata! Kasi!»

Ta viipas käskivalt trepi poole. Poiss jäi veel arusaamatuses natukeseks seisma, pilgutades paar korda silmi, vaatas toapoissile otsa, kuid nähes, et sellelt midagi muud loota ei ole kui karistuse kordamist, raputas ta oma juuksetutti ja läks nagu vettekastetu trepi poole.

Oli see aga Zahharile rõõm!

«Anna talle, anna tublisti, Matvei Mosseitš! Veel, veel!» ütles ta kahjurõõmsalt. «Ääh! Vähe sai! Tubli, Matvei Mosseitš! Aitäh! Muidu läheb liiga ninakaks . . . See oli nüüd sulle «kiilaspäine kurat»! Irvita veel!»

Kõik naersid ja kõik elasid kaasa niihästi peksjale toapoissile kui ka kahjurõõmsale Zahharile. Ainult väikesele kasakale ei tundnud keegi kaasa.

«Vat just, just samasugune, võta või jäta, oli ka minu endine härra,» alustas jälle seesama teener, kes kogu aeg oli Zahharile vahele rääkinud. «Sa pead aru, kuidas saaks väikselt lõbutsema minna, aga tema nagu mõistaks su mõtteid, läheb mööda ja kargab sulle äkki karvu kinni, just samamoodi nagu Matvei Mosseitš Andrušale. Aga mis sest tühjast, kui ta ainult sõimab! Mõni asi nüüd, et sõimab sind kiilaspäiga kuradiks!»

«Sinu karvust võtaks ehk tema härra ka kinni,» ütles kutsar ja näitas siis Zahhari peale, «sul ju sihuke sakrus pea otsas! Aga millest ta peaks Zahhar Trofimõtšil kinni hakkama? Sel ju pea nagu kaalikas . . . Noh, võiks ju tal habet katkuda: sealt jääks juba midagi pihku!»

Kõik pahvatasid naerma ja Zahhar sai nagu nuiaga pähe, sest siiani oli ta just ainult kutsariga sõbralikku juttu ajanud.

«Küll ma ütlen härrale,» kähises ta vihaselt kutsari peale, «küll ta leiab sul ka millestki kinni napsata! Soeb su habeme siledaks, muidu on ta sul puhta purikates!»

«Su härra on siis kena mees küll, kui ta võõrastel kutsaritel hakkab habemeid siluma. Muretsegu endale kutsar ja silugu siis tema habet, muidu oleks see lahkus nagu liiast!»

«Kas ta peaks sind, masuurikat, kutsariks võtma või?» kähises Zahhar. «Sind ei kõlba minu härrale vankri ettegi rakendada!»

«No on sul aga härra!» tähendas kutsar mürgiselt. «Kust sa niisuguse välja oled koukinud?»

Kutsar ise, kojamees, habemeajaja, toapoiss ja sõimamise-süsteemi pooldav teener — kõik pahvatasid naerma.

«Naerge aga naerge, küll ma räägin härrale ära!» kähises Zahhar. «Ja sina,» pöördus ta kojamehe poole, «peaksid neid kõrilõikajaid taltsutama, aga mitte kaasa naerma! Milleks sind siia on palgatud? Korda looma! Aga mis sina teed? Küll ma ütlen härrale, oota aga, siis sa alles saad!»

«Noh, aitab, aitab, Zahhar Trofimõtš!» ütles kojamees, katkudes teda rahustada. «Mis ta sulle siis ikka tegi? . . .»

«Kuidas ta julgeb minu härrast niiviisi rääkida?» vastas Zahhar ägedalt, näpuga kutsari peale näidates. «Kas tema teab, kes minu härra üldse on?» küsis ta härra aukartusega. «Sa pole niisukest härrat uneski näind,» ütles ta siis kutsarile. «Hää inimene, tark, ilus! Sinu oma on nagu mõni nälgind setukas! Häbi vaadatagi, kui te oma kõrvi märakronuga välja sõidate: justkui kerjused! Sööte rõigast ja rüü-pate taari peale. Vaata, misuke vammus sul seljas on — aukusid ei jõua ära lugedagi!»

Peab tähendama, et kutsari vammus oli täiesti terve.

«Jah, teist niisukest juba ei leia,» vastas kutsar ja rapsas Zahhari katkisest kuuekaenlast paistva särgi rohkem välja.

«Küll, no aitab juba,» ütles kojamees ja sirutas käed nende mõlema vahele.

«Ah sa hakkad mu rõivaid kiskuma!» karjus Zahhar ja tõmbas särgi veel rohkem välja. «Oota, ma näitan härrale! Nägite, vennad, mis ta tegi: kiskus mu kuue lõhki!»

«Jaah, või minal!» ütles kutsar pisut nagu kartma hakates. «Nähtavasti on su oma härra sind tuuseldanud...»

«Oma härra ei tuuselda!» ütles Zahhar. «Nisuke hää hing! Puhas kuld, annaks jumal talle tervist! Ma elan selle härraga kui taevas: ei tunne millestki puudust; põle ta mind eluilmal lollpääkski nimetand; elan rahus ja hääs läbisäämises: söön temaga ühte toitu; lähen, kuhu tahan — niisuke elu on mul... Maal on mul veel omaette maja, oma köögi-viljaaed, prii leib; kõik talupojad kummardavad mind! Ma olen mõisas valitsejaks ja majaülemaks! Teie aga olete oma...»

Suurest vihast jäi tal häälest puudu, et vastast lõplikult hävitada. Ta jäi silmapilguks vait, et jõudu koguda ja hästi mürgist sõna leida, kuid ei leidnud keema hakanud sapi pärast.

«Ja oota, küll me veel näeme, mismoodi sul see riite-kiskumine lõpeb: kisu siis veel!...» ütles ta lõpuks.

Tema härra au riivamine riivas ka teda ennast tugevasti. Sedamaid ärkas nii auahnus kui ka enesearmastus; sedamaid tuli truudus ilmsiks ja avaldus kogu jõuga. Ta oli valmis oma sappi välja valama niihästi kutsari kui ka tema isanda ja koguni isanda tuttavate ja suguseltsi peale, ehk ta küll õieti ei teadnudki, kas tal sugulasi on või ei ole. Imestamisväärselt täpsusega korrutas ta nüüd ette kõik keelepeksu ja laimu härraste kohta, mis ta varemalt kutsari enese suust oli kuulnud.

«Teie aga olete oma isandaga paljad hilpharakad, neetud

itskid, hullemad kui sakslased!» ütles ta. «Ma tean väga hästi, kes teie vanaisa oli: poesell täiturul! Eile õhtul tulid teie juurest külalised välja, ma vaatasin: sulide kamp on kokku tulnud; hale vaadata! Ja ema müüs tal kah täiturul varastud ja pruugitud riidekraami!»

«Aitab, aitab juba!» püüdis kojamees teda vaigistada.

«Jah,» ütles Zahhar. «Minu härra on, jumalale tänu, põline mõisnik, tema sõbrad on kindralid, krahvid ja vürstid. Ja igat krahvi ta ei lasegi oma lauda sööma: mõni tuleb ja konutab asjata eestoa... Ja igasugused kirjamehed käivad...»

«Mis kirjamehed need on, kuule, vennas?» küsis kojamees, et tüli lõpetada. «Kas ametimehed või muud niisukesed?»

«Ei, need on niisukesed härrad, kes ise kõik välja mõtlevad, mis neil vaja on,» seletas Zahhar.

«Ja miks nad siis teil käivad?» küsis kojamees.

«Miks... Üks küsib piipu, teine šerit,» ütles Zahhar ja jäi vait, märgates, et peaaegu kõik muigavad.

«Aga teie olete kõik lontrused, niipalju kui teid siin on!» pahvatas ta, lastes oma küljeti-pilgul üle koosolijate libiseda. «Võõraid rõivaid käristama! Ma lähen ütlen härrale ära,» lisas ta ja läks ruttu ukse poole.

«Jäta ometi! Oota! Pea kinni!» hüüdis kojamees. «Zahhar Trofimõtš, lähme parem õllepoodi, no tule, lähme...»

Zahhar jäi seisma, keeras kähku tagasi ja tormas kojamehe poole vaatamata uulitsale. Nõnda, kellegi poole silmi tõstmata, läks ta üle uulitsa õllepoe ukseni; alles seal vaatas ta tagasi, heitis kogu kambale tusase pilgu, viipas veel tusasemalt käega, et teised talle järele tuleksid, ning astus uksest sisse.

Teised läksid laiali: kes õllepoodi, kes koju; ainult too teener jäi üksi paigale.

«Mõni häda nüüd, kui ta ka härrale ütleb,» arutles ta flegmaatiliselt omaette ja avas aeglaselt tubakakarbi. «Tal on hea härra, nagu kõigest näha, ainult sõimab! Mis sest on, las sõimab! Aga mõni teine: vaatab, vaatab — ja kohe karvu kinni...»

Kell oli juba viie peal, kui Zahhar lükkas tasakesi, kolinat tegemata kojaukse lahti ja hiilis kikivarbail oma tuppa; seal astus ta härra kabineti ukse juurde, pani kõigepealt kõrva vastu ust ja kuulatas, siis kükitas maha ja vaatas lukuaugust sisse.

Kabinetist kostis ühtlast norskamist.

«Magab,» sosistas Zahhar. «Peab üles ajama, varsti on kell pool viis.»

Ta kõhatas ja astus kabinetti.

«Ilja Iljitš! Kuulge, Ilja Iljitš!» algas ta tasakesi, seistes Oblomovi peatsis.

Norskamine kestis edasi.

«Küll aga tõmbab!» ütles Zahhar. «Nagu kivilõhkujal Ilja Iljitš!»

Ta puudutas kergelt Oblomovi varrukast.

«Tõuske üles: kell on pool viis.»

Selle peale pomises Ilja Iljitš midagi, aga üles ei ärganud.

«Tõuske ometi üles, Ilja Iljitš! Päriskõhale!» ütles Zahhar häält tõstes.

Ei mingit vastust.

«Ilja Iljitš!» kordas Zahhar, mitu korda isanda varrukast puudutades.

Oblomov pööras pisut pead ja tegi suure vaevaga Zahhari-poolse silma lahti; pilk oli liikumatu, nagu halvatud.

«Kes siin on?» küsis ta kähinal.

«Mina olen. Tõuske üles!»

«Mine minema!» pomises Ilja Iljitš ja vajus uuesti sügavasse unne.

Norisemise asemel kostis nüüd nina vilistamine. Zahhar tõmbas magajat hõlmast.

«Mis sa tahad?» küsis Oblomov kurjalt ja tegi korraka mõlemad silmad lahti.

«Te käskisite end äratada.»

«Jah, ma tean. Sa oled oma kohuse täitnud ja mine nüüd minema! Muu on minu oma asi...»

«Ei lähe,» vastas Zahhar ja puudutas jällegi ta varrukast.

«Kuule, ära puutu!» ütles Ilja Iljitš vaikselt ja surus näo patja, et edasi magada.

«Ei või, Ilja Iljitš,» vastas Zahhar, «ma laseks häameelega, aga ei või!»

Ja puudutas veel kord härrat.

«No kuule, ole nüüd hea ja ära sega,» ütles Oblomov manitseval toonil ning avas silmad.

«Jah, aga kui ma nii hää olen, siis saan pärast teie käest pahandada, et ma teid üles ei ajand...»

«Oh jumal küll! Mis inimene sa oled!» ütles Oblomov.

«Las ma tukun minut aega veel! Mis see üks minut loeb! Ma tean ise...»

Ilja Iljitš jäi vait, sest uni võttis korrapealt võimust.

«Muud ei ole, kui et saaks aga põõnutada!» ütles Zahhar, olles kindel, et härra ei kuule. «Lamab kui puupakk! Milleks sa siia jumala maailma oled sündind? Tõuse ometi üles, kui sulle öeldakse!...» mõiratas ta peaaegu.

«Mis? Mis?» küsis Oblomov ähvardavalt ja kergitas pead.

«Ma ütlesin, et miks te ometi ei tõuse, härra,» teatas Zahhar nüüd mahedalt.

«Ei, kuidas sa seda ütlesid, mis? Kuidas sa julged niimoodi rääkida, mis?»

«Kuidamoodi?»

«Nii jämedalt?»

«Te kuulsite seda unes... jumala eest, see oli unes...»

«Sa arvad, et ma magan? Ma ei maga, ma kuulen kõik...»

Aga samas uinus ta juba uuesti.

«Oeh,» ütles Zahhar meeleheitel. «Oh, seda häda! Mis sa lamad nagu nott? Paha pääle vaatagi! No näete nüüd, hääd inimesed!... Ptüü!... Tõuske üles, tõuske üles!» ütles ta siis äkki kokkunud häälele. «Ilja Iljitš! Vaadake, mis meie ümber sünnib...»

Oblomov tõstis ruttu pead, vaatas ringi ja langes sügava ohkega uuesti pikali.

«Jäta mind rahule!» ütles ta mõjukal toonil. «Ma andsin sulle käsu mind äratada, aga nüüd ma võtan selle käsu tagasi, kas kuuled? Ma ärkan, millal ma ise tahan.»

Mõnikord jättiski Zahhar ta sel puhul rahule, öeldes: «Noh, põõna, kurat võtaks!» Aga teinekord ei jätnud ta oma jonniga ja ei jätnud ka nüüd.

«Tõuske üles, tõuske ometi!» karjus ta täiest kõrist ja haaras ühe käega härral varrukast, teisega hõlmast kinni. Oblomov kargas sedamaid jalule ja tormas Zahharile kallale.

«Oota, küll ma sulle näitan, mis tähendab härra rahu rikkuda, kui härra tahab magada!» ütles ta.

Zahhar andis päkkadele valu; kuid juba kolmandal sammul lahtus Oblomovi uneuim; ta hakkas ringutama ja haigutama.

«Anna... kalja,» ütles ta haigutuste vahele.

Sel silmapilgul pahvatas keegi Zahhari selja taga heledasti naerma. Mõlemad vaatasid sinnapoole.

«Stolz! Stolz!» hüüdis Oblomov suure vaimustusega ja tõttas külalisele vastu.

«Andrei Ivanõtš!» ütles ka Zahhar, nägu naerule tõmmates.

Stolz lagistas ikka veel: ta oli tervet äratamise-stseeni pealt näinud.

Sakslane oli Stolz ainult poolenisti, isa poolt: ema oli tal venelane; tema usuks oli õigeusk, emakeeleks vene keel: seda oli ta õppinud nii ema käest kui ka raamatutest ja ülikooli loengutest, külapoistega mängides, nende isadega asju ajades ja Moskva laatadel käies. Saksa keele oli ta saanud isalt ja raamatutest.

Ta kasvas üles ja sai esialgset õpetust Verhļjovo kirikukülas, kus ta isa oli mõisavalitsejaks. Kaheksandast eluaastast peale istus ta isaga maateaduse kaardi ees, veeris Herderit, Wielandit* ja piiblisalme ning arvas kokku talupoegade, antvärgirahva ja vabrikutöölise kirjaoskamatu arveid, kuna ta emaga luges piiblit, õppis Krõlovi valme ja veeris «Telemachost»**.

Pääses ta kari alt, siis lippas ta külapoistega linnupesi rüüstama, ja tihtilugu kostis tunni või palve ajalgi tema taskust hakipoegade piiksumist.

Juhtus ka, et pärastlõunasel puhketunnil, kui isa aias puu vilus istus ja piipu popsis, ema aga kampsunit kudus või läbi kanvaa midagi välja õmbles, kostis korraga külatänavast kisa-kära ja terve kari inimesi tormas sisse.

«Mis lahti on?» küsis kohkunud ema.

«Küllap tuuakse jälle Andreid koju,» ütles isa külmavereliselt.

* Johann Gottfried Herder (1744—1803) — saksa filosoof, keele- ja kirjandusteadlane, rahvaluule korjaja ja populariseerija; Christoph Martin Wieland (1733—1813) — saksa luuletaja, valgustatud absolutismi pooldaja. Toim. märkus.

** Prantsuse teoloogi ja kirjaniku Francois Feneloni (1651—1715) didaktilise romaani «Telemachose, Odysseuse poja seiklused» nimikangelane. Toim. märkus.

Väravad paiskusid lahti ja aeda tungis kari külamehi, -naisi ja -poisse. Toodigi Andrei koju, aga missuguses seisukorras: paljajalu, rõivad lõhki, nina kas endal või mõnel teisel poisil verine.

Murega nägi ema, kuidas Andrei päevad läbi kodunt ära oli, ja kui poleks olnud isa otsest keeldu, siis oleks ema poissi aina käekõrval hoidnud.

Emal pesi poja puhtaks, andis talle uue pesu ja terved rõivad, ning pool päeva oli Andrjuša puhas ja korralik poiss, kuid õhtuks, vahel vastu hommikutki, tõi mõni võõras ta jälle äratundmatuna, mustana ja säsituda koju; mõnikord tuli ta talupoegade heinakoorma otsas, mõnikord noodapuntral magavana kalameeste lootsikus.

Emal oli nutt varuks, aga isa ei teinud teist nägugi, naeris veel pealegi.

«Tubli poiss, tast saab tubli poiss!» ütles ta mõnikord.

«Jumal halasta, Ivan Bogdanõtš,» kaebas ema, «ei möödu päevagi, kus ta mõne muhuga ei tuleks, paari päeva eest oli ninagi verine.»

«Mis poiss see on, kes pole kordagi enesel või teistel nina veriseks löönud?» ütles isa naerdes.

Emal nuttis, mis ta nuttis, siis istus klaveri ette ja otsis Herzi* mängides unustust: ükskõik tilkus pisaraid klahvidele. Kuid siis tuli Andrjuša ise või kellegi tooduna koju; ta hakkas nii söakalt ja elavalt jutustama, et ajas emagi naerma. Ja kui arukas ta oli! Varsti luges ta «Telemachost» nii hästi nagu ema ja mängis emaga neljal käel klaverit.

Kord oli poiss nädal aega kadunud: ema tahtis silmad peast nutta, aga isa ei teinud teist nägugi, jalutas aias ja tõmbas piipu.

«Kui Oblomovi poeg ära kaoks,» ütles ta naisele, kes palus tal poega otsima minna, «siis ajaksin ma kogu küla ja politsei jalule, aga Andrei tuleb ise. Oh, ta on tubli poiss!»

Järgmisel päeval leiti Andrei oma voodist üpris rahulikult magamast, voodi all aga olid teab kelle püss, nael püssirohtu ja haavleid.

«Kus sa ometi olid? Kust sa püssi said?» päris ema. «Miks sa ei vasta?»

«Niisama,» oli ainus vastus.

Isa küsis, kas tal on saksakeelne tõlge Cornelius Neposest valmis.

«Ei ole,» vastas poeg.

* Henri Herz (1803—1888) — austria salonglik helilooja. Toim. märkus.

Isa võttis tal kraest kinni, viis väravast välja, surus talle mütsi pähe ning andis põlvega tagumikku, nii et poiss kähvuli lendas.

«Mine, kust tulid,» ütles ta, «ja ära tule enne koju, kui tõlge valmis; ühe peatüki asemel olgu kaks, ja emale õpid prantsuse komöödiast selle osa, mis üles anti; muidu ära oma nägu näita!»

Andrei tuli nädala pärast tagasi: tõlge oli valmis ja komöödiaosa peas.

Kui poiss suuremaks sai, võttis isa ta vedruvankril kaasa, andis ohjad tema kätte ja laskis tal vabrikusse sõita, siis põldudele, siis linna, kaubahoovidesse, ametiasutustesse, siis mõnda savisorti vaatama, mida isa sõrmeotsaga võttis, nuusutas või koguni maitstes, andis ka pojale nuusutada ning seletas, milline see savi on, milleks ta kõlbab. Või siis jälle mindi vaatama, kuidas potast saadakse, tükatit aetakse või rasva sulatatakse.

Nelja-viieteistkümnenda aastal läks poiss juba üksi isa ülesandel linna, vankriga või ratsa, paun sadula küljes, ja kunagi ei juhtunud, et ta oleks midagi unustanud, midagi võõriti teinud, midagi silmapaari vahele jätnud või milleski eksinud.

«*Recht gut, mein lieber Junge!*»* ütles isa, kui ta oli poisi aruande ära kuulanud, patsutas oma vägeva kämbelaga talle õlale ja pistis vaevatasuks kaks-kolm rubla pihku, nii nagu asja tähtsus seda nõudis.

Pärast aga sai ema tükk aega Andrjušalt tahma, pori, savi ja rasva maha pesta.

Emale ei meeldinud põrmugi see praktiline töökasvatus. Ta kartis, et pojast saab samasugune saksa pürjel, nagu oli isagi. Saksa rahvas nägi ta üksnes patenteeritud väikekodanlaste karja; ta ei kannatanud seda jõhkrust, iseseisvust ega ülbust, millega saksa rahvas igal pool oma tuhande aasta jooksul kujundatud kodanikuõigusi esitab, nii nagu lehm kannab oma sarvi, mõistmata neid sobival juhul varjata.

Tema arvates ei olnud ega saanudki sakslaste hulgas olla ühtki džentelmeni. Vähematki pehmust, lahkust ega õrnatundelisust ei märganud ta saksa iseloomus, ei midagi niisugust, mis teeb elu heas seltskonnas nii mõnusaks, millega võib mõnest määrusest mööda hiilida, maksvat kommet rikuda, mõne elureegli täitmata jätta.

Ei, need mühakad ajavad muudkui oma õigust, toonitavad

* Väga hea, mu armas poiss! (Saksa k.) Toim. märkus.

muudkui seda, mis neile ette nähtud ja mis kord pähe võetud, nad on valmis kas või peaga vastu seinaga jooksuma, et aga määrusest kinni pidada.

Enam oli omal ajal rikkas perekonnas guvernandiks olnud, oli korra välismaalgi käinud, terve Saksamaa läbi sõitnud, ja tema silmis olid sakslased üksainus nosupiipe suitsetav ja läbi hammaste sülitav poesellide, käsitöölise ja kaupmeeste kari või siis need keppsirged sõduri moega ohvitserid ja äripäevaste nägudega ametnikud, kes kõlbavad ainult musta tööd tegema, hoolsalt raha kokku kraapima, labast korda pidama, igavat, reeglipärast elu elama ja pedantlikult kohust täitma — kõik need pürjelid oma nurgelise olekuga, suurte, karedate kätega, filisterlikult värske jumega ja jõhkra kõnepruugiga.

«Ehi sakslast mismoodi tahes,» mõtles ta, «anna talle ei tea kui peen ja valge särk selga, pangu ta lakksaapad jalga, tõmmaku kas või kollased kindad kätte, ikka on ta nagu juhtnähast tehtud; valgetest kätistest paistavad karedad punased käed ja elegantsest ülikonnast vaatab vastu pagar või heal juhul puhvetipidaja. Need karedad käed otse nõuavad naasklit või vähemalt orkestrandi viiulipooginat.»

Poja puhul aga seisis emal silme ees vene mõisniku ideaalkuju, olgugi et tõusik, isa poolt madalast saksa pürjelite tõust, aga siiski vene aadlidaami poeg, siiski valge naha ja kauni kehaehitusega, väikeste käte ja jalgadega, puhta jumega, selgete ja elavate silmadega poiss, nagu ta neid oli küllalt näinud mitmes rikkas vene perekonnas, samuti välismaal, muidugi mitte sakslaste hulgas.

Ja äkki hakkas poeg peaaegu et ise veskikive ümber ajama, hakkas põldudel ja vabrikust koju tulema nagu isagi — rasva või sõnnikuga koos, punaseks parkunud rüüaste kätega ja hundiisuga!

Enam asus Andrjuša sõrmeküüsi harima, lokke krussima, pojale toredaid kraesid ja maniskeid õmblema, tellis linnast ilusaid kuuekesi, õpetas poisid Herzi unistavaid helisid kuulama, laulis talle lilledest, eluluulest, sosistas sõjamehe või siis kirjaniku hiilgavast tulevikust, unistas temaga koos suure saatusel, mis ainult mõnele osaks saab...

Ja kõik need väljavaated pidid purunema arvelaua klõbistamise pärast, määratud arvete uurimise ja vabrikutöölise läbikäimise pärast!

Enam hakkas vihkama isegi vedruvankrit, millega Andrjuša linna sõitis, õliriidest keepi, mille isa talle oli kinkinud, ja

rohelist seemisnahka kindaid — kõiki neid tööelu jämedaid atribuute.

Pealegi õppis Andrjuša väga hästi ja isa pani ta oma väikeses kodukoolis järeleaitajaks.

Olgu see veel, aga ta määras pojale ka palga nagu käsitöölisele, päris saksa viisi järgi: kümme rubla kuus, mille kättesaamisel pidi raamatusse allkirja andma.

Ole mureta, hea ema: sinu poeg on kasvanud vene pinna- ses, mitte pürjeli lemmasarvedega ega veskikive ringiajavate kätega äripäevase rahva hulgas. Sealsamas lähedal on Oblo- movka: seal on igavene püha! Seal püütakse tööst nagu ikkest eemale hoida; seal ei tõuse isand päikesetõusul ega käi vabrikutes rasvatud või õlitatud rataste ja vedrude vahel.

Ka Verhļjovos seisab, kuigi enamasti tühjalt, kinniste ustega maja, kuhu vallatu poiss tihtilugu poeb, näeb seal suuri saale ja pikki galeriisid ning seintel tumedaid näo- pilte, millelt ei leia labast jumekust ega suuri karedaid käsi; seal näeb ta rauged sinisilmi, puuderdatud juukseid, valgeid hellikuid nägusid, võlvjaid rindu, õrnu sinisoonelisi käsi õhkõrnades kätistes toetumas uhkelt mõõgapidemele; näeb hulganisti suursuguses hellitatuses kasutult möödunud inim- põlvi brokaadis, sametis ja pitsides.

Neilt nägudelt õpib ta tundma kuulsate aegade, lahingute ja nimede ajalugu; ta loeb sealt jutustust minevikust, ja mitte niisugust, nagu isa oli piipu popsides ja sülitades sajal korral talle jutustanud Saksimaa elust, mis möödus kaalika- ja kartulipõllul, turu ja peenramaa vahet käies...

Kord kolme aasta tagant oli see loss rahvast täis, siis kees seal elu, peeti pidusid ja balle; ööd läbi särased pikkades galeriides tuled.

Siis olid vürst ja ta proua kogu perega siin: vürst oli hall vanamees, nagu koltunud kui pärgament, pungis silmad tuhmid, kõrge otsaesine juustest paljas, kolm autähte rinnas, sametsaapad jalas, tubakatoos kullast, kepinupp puhas rubiin; vürstinna oli ilu, kasvu ja tuseduse poolest ühte viisi suursugune naine, kellele polnud vististi keegi elus lähene- nud, et teda kallistada või suudelda, ka vürst mitte, ehk neil küll oli viis last.

Ta oli nagu kõrgemast maailmast, kust ta kord iga kolme aasta tagant alla astus; ta ei rääkinud kellegagi ega käinud kusagil võõrsil, istus vaid kolme vanaeidega rohelistes nurga- toas või läks jalgsi läbi aia võlvialust käiku mööda kirikusse jumalateenistusele, kus ta sirmi taga toolil aset võttis.

Selle-eest oli majas peale vürsti ja tema proua veel terve rõõmus, vallatu maailm, kus Andrjuša oma roheliste lapsesilmadega nägi korraka kolme-nelja kihti, jälgis terase mõistusega ja alateadlikult ahne huviga seda tüüpiderohket seltskonda just nagu näokattepeo mitmekesiseid kujusid.

Seal olid vürstid Pierre ja Michel, kellest esimene seletas Andrjušale kohe, kuidas kõlab ratsa- ja jalaväe loenduse signaal, missugused saablid ja kannused on husaaridel ja missugused tragunitel, mis karva hobused on ühes või teises polgus ja kuhu peab pärast õppimist teenima minema, et ennast mitte kompromiteerida.

Seevastu teine, Michel, pani Andrjuša kohe enda vastu seisma, niipea kui ta temaga tuttavaks sai, ja hakkas ruskatega imelikke vigureid tegema, tabades Andrjušat kord vastu nina, kord kõhtu, ja seletades ise, et see olevat inglise pokk.

Tuginedes ainult maapoisil värsketele jõule, oma käemusklitele, lõi Andrjuša tal paari päeva pärast nina veriseks nii inglise kui ka vene moodi, ilma mingi teadusliku selgituseta, ja sai mõlema vürsti silmis autoriteediks.

Seal oli veel kaks vürstipreilit, ühe-kaheteistkümnendaastased, pikad, sihvakad, toredasti riides; need ei rääkinud kellegagi, ei teretanud kedagi ja kartsid külarahvast.

Neil oli koolipreili, *m-lle* Ernestine, kes käis Andrjuša ema juures kohvi joomas ja õpetas teda pojale lokke keerama. Ta pani vahel poisi pea oma sülle ja keeras paberist lokirullid sisse, nii et peanahk oli hell, võttis siis ta näo oma valgete käte vahele ja suudles üpris hellalt.

Oli veel sakslane, kes treis tubakatoose ja puunööpe, siis veel muusikaõpetaja, kes oli ühest pühapäevast teiseni maani täis, ja siis veel terve trobikond toatüdrukuid ning lõpuks kari koeri ja kutsikaid.

Kõik nad täitsid mõisa ja küla müra, kära, kisa, kolina ja muusikaga.

Ühelt poolt Oblomovka, teiselt poolt vürstiloss oma muretul laiutava härraseluga segunesid Andreis saksa algloomusega ning nõnda ei saanud temast ei tublit sakslast ega üldse mitte filistrit.

Andrjuša isa oli agronoom, tehnoloog ja õpetaja. Oma isa talus oli ta tegelikku põllupidamist õppinud, Saksimaa vahrikutes oli ta tehnoloogiaga tutvunud ja lähemas ülikoolis, kus oli ümmarguselt nelikümmend professorit, omandanud õiguse õpetada kõike seda, mida nelikümmend tarka meest talle mingil määral selgeks olid teinud.

Kaugemale ta ei püüdnud, vaid pöördus kangekaelselt isatallu tagasi, leides, et peab tööle hakkama. Isa andis talle sada taalrit, uue reisipauna ja saatis ta nelja tuule poole.

Sest ajast saadik polnud Ivan Bogdanovitš enam oma isa ega isamaad näinud. Kuus aastat rändas ta Sveitsis ja Austrias, kahekümnendat aastat elas ta aga juba Venemaal ja õnnistas oma saatust.

Ta oli ise ülikoolis käinud ja arvas seepärast, et ka tema poeg peab ülikooli minema, kuigi see polnud saksa ülikool, kuigi vene ülikool pidi poja ellu tooma pöörde ja viima ta eemale neist rööbastest, mis isa oma mõttes talle oli planeerinud.

Planeeris ta aga üsna lihtsalt: võttis oma vanaisa elurööpad ning pikendas neid sirgjoones kuni oma tulevase poja-pojani ja jäi rahule, aimamata, et Herzi variatsioonid, ema unistused ja jutustused, vürstilossi pildigalerii ja buduaar võivad saksa kitsad rööpad ajada nii laiaks teeks, nagu ta vanaisa, isa ja tema ise polnud osanud uneski näha.

Muide polnud ta antud juhul kitsarinnaline ega püüdnud oma ideed maksma panna; ta ainult ei mõistnud teistsugust eluteed oma pojale ette näha.

Pealegi ei muretsenud ta eriti selle pärast. Kui poeg ülikoolist koju tuli ja paar-kolm kuud kodus oli veetnud, ütles isa talle, et Verhljovos pole tal midagi peale hakata, et isegi Oblomov on Peterburi saadetud, nii et asugu temagi teele.

Miks pidi poeg Peterburi minema, miks ta ei võinud aidata Verhljovos mõisa valitseda, selle üle isa järele ei mõelnud; tal oli ainult meeles, et kui tema ise kord õppimise lõpetas, saatis isa ta kohe kodunt minema.

Temagi saatis oma poja kodunt ära — niisugune oli saksa viis. Poisi ema oli juba surnud ja nõnda polnud enam kedagi vastu rääkimas.

Ärasõidupäeval andis Ivan Bogdanovitš pojale sada rubla paberrahas.

«Sõidad ratsa kubermangulinna,» ütles ta, «seal saad Kalinnikovi käest kolmsada viiskümmend rubla ja jätad hobuse talle. Kui teda ei ole, siis müü hobuse ära, seal on varsti laad: saad igaühe käest vähemalt nelisada. Moskva sõit läheb nelikümmend rubla maksma, seal Peterburi — seitsekümmend viis rubla; järele jääb veel küllalt. Edasi tee, mis tahad. Sa oled ajanud minuga ühes asju ja tead, et mul on omajagu kapitali; aga enne minu surma ära seda arvesta, ja ma elan vähemasti kakskümmend aastat veel, kui just kivi mulle kusagilt pähe ei kuku. Lamp põleb alles heledasti

ja õli on veel küll. Sul on hea haridus: sinu ees on kõik teed lahti, võid teenistusse astuda, äri ajada, kas või luuletada, — ma ei tea, mis sa valid, milleks sul kõige rohkem himu on ...»

«Ma katsun, ehk saab kõike korraga teha,» ütles Andrei. Isa pahvatas valjusti naerma ja patsas pojale nii kõvasti vastu õlga, et see oleks hobuselegi liiga teinud. Aga Andrei ei teinud asjagi.

«Noh, aga kui oskus napib, kui sa ise õiget teed ei leia ja tahad aru pidada, nõu küsida, siis astu Reinholdi poole sisse: küll tema õpetab. Ool!» lisas ta veel, tõstes kaks sõrme püsti ja vangutades pead, «tema ... tema on ... (ta tahtis kiita, kuid ei leidnud sõnu) ... Meie tulime üheskoos Saksimaalt siia. Temal on neljakordne maja. Ma annan sulle aadressi ...»

«Pole vaja, ära anna,» vastas Andrei. «Küll ma lähen siis tema poole, kui mul endal on kord neljakordne maja, praegu aga ajan temata läbi.»

Uus õlalepatsutamine.

Andrei kargas hobuse selga. Sadula küljes rippus kaks pauna: ühes oli õliriidest keep, sealt vaatasid välja naelutatud tallaga paksust nahast saapad ja mõned Verhļovo lõuendist särgid — kõik isa soovil muretsetud ja kaasa võetud; teises paunas oli peenest kalevist sabakuub, karusmantel, tosin peenemaid särke ja kamassid, mis ema õpetuste mälestuseks Moskvast tellitud.

«Noh?» ütles isa.

«Noh!» vastas poeg.

«Nüüd on kõik?» küsis isa.

«Nüüd on kõik!» vastas poeg.

Vaikides vaatasid nad teineteisele otsa, nagu peaksid nad teineteisest läbi nägema.

Vahepeal oli kari uudishimulikke naabreid kogunenud ammuli sui vahtima, kuidas valitseja oma poega võõrsile saadab.

Isa ja poeg surusid teineteisel kätt. Andrei sõitis tubli sammuga minema.

«Kae kutsikat: mitte ainustki pisarat!» rääkisid naabrid omavahel. «Näe, kaks varest istuvad aia peal ja kraaksuvad, mis jaksavad, ei see tähenda head — oodaku aga!»

«Mis tal varestest? Tema hulgub jaanipäeva eel öösitigi üksinda metsas: tema peale, vennas, ei hakka miski. Venelane, see ei pääseks terve nahaga!»

«See vana pagan ise on ka kena küll!» tähendas üks ema.

«Nagu oleks kassipoja väravast välja visanud: ei kaelustanud ega nutnud!»

«Pea! Pea, Andrei!» karjus vanamees.

Andrei peatas hobuse.

«Aah! Süda ei andnud ikka rahu!» öeldi rahva hulgast heakskiitvalt.

«Noh?» küsis Andrei.

«Sadulavöö on lodevil, ma tõmban pingumale!»

«Küll ma Šamševkas ise tõmban. Aega pole raisata, peab valge varul pärale jõudma.»

«Nojah,» ütles isa ja lõi käega.

«Nojah,» kordas poeg pead nikutades ja kummardus ettepoole, et hobusele kannuseid anda.

«No on koerad, tõepoolest! Nagu puhta võõrad!» arutlesid naabrid.

Äkki kostis rahva hulgast vali nutuhääl: üks naine ei pidanud vastu ja hakkas ulguma.

«Noorsand kallike!» ütles ta peäräti nurgaga silmi pühkides. «Õnnetu vaenelaps! Pole sul enam hella emakest, kes sind õnnistaks ... Las siis mina teen sulle ristimärgi otsa ette, kullapai ...»

Andrei ratsutas naise juurde, kargas sadulast maha, kallistas vanaeite ja tahtis minema sõita, kuid puhkes äkki nutma, kuna eit talle ristimärke ette ladus ja teda suudles. Eide palavad sõnad tuletasid nagu ema häält meelde, elustasid korraks ema õrna kuju.

Veel kord kallistas Andrei tugevasti vana naist, pühkis siis ruttu pisarad silmist ja kargas uuesti sadulasse. Ta andis hobusele kannuseid ja kadus tolmutilvesse; kolm koera kukkusid haukuma ja lidusid talle kõigest väest järele.

II

Stolz oli Oblomovi vanune: ka tema oli juba üle kolmekümne. Ta oli teenistuses olnud ja erru läinud, ajas nüüd oma asju ning oli tõepoolest endale juba maja ja raha soetanud. Ta oli osanik mingis ettevõttes, mis ajas välismaaga äri.

Alatasa oli ta sõidus: oli ettevõtteel vaja Belgiasse või Inglismaale agentu saata, saadeti Stolz; oli vaja mõnda uut plaani koostada või mõnda uut mõtet ellu viia, valiti tema seda tegema. Peale selle liikus ta ka seltskonnas ja luges; jumal teab, millal ta seda kõike jõudis.

Ta koosnes ainuüksi luudest, musklitest ja erkudest nagu puhastverd inglise hobune. Ta oli kõhn; palgeid tal pea-aegu polnudki, see tähendab, et olid küll põsenukid ja lihased, kuid polnud rasva, mis ümarust annaks. Näojume oli ühtlaselt tõmmu, ilma vähimagi punata; silmad olid rohekad, see-eest aga ilmekad.

Asjatuid liigutusi ta ei teinud. Kui ta istus, siis istus ta rahulikult, kui astus tegevusse, siis kasutas ta ainult niipalju miimikat, kui hädapärast vaja.

Nagu ta organismis midagi ülemäärast ei olnud, nii otsis ta ka oma kõlbla elu avaldustes praktiliste tarviduste ja vaimu rafineeritud nõuete vahel tasakaalu. Need kaks eluharu liikusid rööbiti, teel risteldes ja keerdues, minemata seejuures ometi päris sassi või päästmatult sõlme.

Ta kõnnak oli kindel ja kärmas; ta elas sissetulekute kohaselt, püüdes iga päeva nagu ka iga rubla nõnda kasutada, et ärgas vaim võiks kulutatud aja, töö, hingejõu ja südamevaeva kohta alati, iga hetk endale aru anda.

Näis, nagu valitseks ta oma kurbust ja rõõmu samuti kui oma käeliigutusi ja jalaastumisi või nagu ta talitas hea ja halva ilmaga.

Kui sadas vihma, tegi ta vihmavarju lahti, s. t. kannatas, kuni kurbus kestis, kuid kannatas ilma argliku alistumiseta, ennem juba tuseselt ja uhkelt, ilmutades kannatlikkust üksnes sellepärast, et ta nägi iga kannatuse põhjust iseendas ega riputanud teda nagu kuube võõra varna otsa.

Rõõmu maitses ta nagu tee äärest nopitud lille, kuni ta polnud veel käes närtsinud; kunagi aga ei tühjendanud ta magususte karikat viimase kibeda tilgani, mis ootab iga maitsmise lõpul.

Tema pidevaks eesmärgiks oli lihtis, see tähendab otsene, õige vaade elule, ja samm-sammult selle poole püüdes mõistis ta selle raskust ning oli sisimas alati rõõmus ja uhke, kui ta parajal ajal oma teel kõverust märkas ja õige sammu astus.

«Lihtsalt elada on raske kunst,» ütles ta sagedasti endale ja ta kiire pilk tabas kohe ära, kus tee kiskus kiiva või kõveriti, kus elulõng kippus valepidi ja umbsõlme keerutama.

Kõige enam kartis ta fantaasiat, seda kahepalgelist teekaaslast, kes ühelt poolt vaadatuna on sõber, teiselt poolt vaenlane; sõber — mida vähem sa teda usud, ja vaenlane — kui sa tema magusast sosinast usaldavalt suikuma jääd.

Ta kartis igasugust unistamist, ja kui ta ka selle valda

astus, siis nagu koopasse, mille suul seisavad sõnad: *ma solitude, mon hermitage, mon repos**, ja ikka teadis ta tundi ja silmapilku, millal ta sealt jälle välja tuleb.

Salapärasel, müstilisel unistusel polnud tema hinges ruumi. See, mida katse või kogemusega ei saanud analüüsida, oli tema arvates silmapete, oli nii või teisiti valguskiirte ja värvide heiaustus nägemisaparaadi võrkkestal — või siis lihtsalt tõsiasi, mida pole veel katseliselt kindlaks tehtud.

Talle oli võõras ka see diletantism, mis armastab tungida imede ilma või seigelda aimduste ja alles tuhande aasta pärast oodatavate avastuste maal. Kangekaelselt peatus ta saladuste lävel, ilmutamata lapselikku usku või alpi kahtlemist: ta ootas seaduspärasust ja ühes sellega ka nähtuse seletust.

Sama teraselt ja ettevaatlikult nagu fantaasiat valvas ta ka oma südant. Siin pidi ta iga kord, kui juhtus komistama, tõeks tunnistama, et südame teed on alles *terra incognita***.

Alati tänas ta palavalt saatust, kui tal õnnestus selles tundmatus vallas õigel ajal vahet teha mingitud vale ja kahvatu tõe vahel; ta ei kaevanud, kui ta lilledega osavalt maskeeritud pettuse tagajärjel komistas, aga ei kukkunud, kui ainult süda ägedasti kloppis; ning ta oli rõõmus ja õnnelik, kui süda pääses veritsusest, kui külm higi ei katnud ta otsaesist ja kui tume vari ei langenud kauemaks ajaks ta eluteele.

Ta pidas õnneks sedagi, kui ta suutis ühel ja samal kõrgusel püsida, kui ta tunnete seljas ratsutades ei kihutanud sellest juuspeenest piirjoonest üle, mis lahutab tundeilma valest ja halemeelsusest ning tõe naeruväärsusest, või kui ta tagasi kapates ei sattunud kalkuse, targutamise, umbusu, urgitemise ja südame kohitsemise kuiva liivakõrbe.

Ka kiindumuse puhul tundis ta pinda jalge all, tundis eneses küllalt jõudu, et hädajuhul end lahti rabelda ja vabaks saada. Teda ei pimestanud ilu ja seepärast ei unustanud ta kunagi meheau, ei alandanud seda, ei hakanud kunagi orjaks ega «lebanud kaunitaride jalge ees», kuigi ta jäi ilma ka leegitsevatest rõõmudest.

Tal ei olnud ebajumalaid, selle-eest olid tal alles nii hingejõud kui kehatugevus, selle-eest oli ta uhkelt karske; temast õhkus värskest ja jõudu, mis pani isegi kartmatud naised kohmetuma.

* Mu üksindus, mu varjupaik, mu puhkus (prantsuse k.). *Toim. märkus.*

** Tundmatu maa (ladina k.). *Toim. märkus.*

Ta tundis nende kallite ja haruldaste omaduste väärtust ning kulutas neid nii ettevaatlikult, et teda peeti kõvasüdameliseks egoistiks. Kirgedest hoidumine, oskus hinge vabaduse ja loomulikkuse piiridest kinni pidada teenis etteheiteid, ühtlasi õigustati, vahel koguni kadetsedes ja imetledes, mõnda teist, kes täiel iilil tormas elusohu ja purustas nii enese kui teiste elu.

«Jaa, kired, kired õigustavad kõike,» kõneldi ümberringi, «aga teie oma egoismis hoiate ainult iseennast: üks näe, kellele.»

«Kellelegi igal juhul,» vastas ta mõtlikult, nagu näeks ta pilk kaugele, ja ta ei hakanud uskuma kirgede luulet, ei väimustunud nende tormilistest tujudest ega hävitavatest jälgedest, vaid katsus inimese oluluse ja püüdluste ideaali näha kainelt mõistetavas ja teostatavas elus.

Ja mida rohkem temaga vaieldi, seda enam «panetus» ta oma isemeelsuses ja langes mõnikord, eriti vaidluse puhul, puritaanlikku fanatismi. Ta leidis, et «inimese loomulik missioon on — elada kõik neli aastaaega, see tähendab neli vanusejärku, ilma perutamata ära ja hoida oma eluanumat viimse päevani nõnda, et ainustki tilka asjata maha ei loksuks, ning et rahulik ja aeglane põlemine on parem kui lõõskav tulekahju, kui selles ka ei tea milline luule leegitseks». Lõpuks lisas ta veel, et tema oleks õnnelik, kui ta suudaks omaenda eluga seda seisukohta tõestada, kuid ta kardab, et see ei lähe tal korda, sest see olevat väga raske.

Seejuures käis ta kangekaelselt valitud teed edasi. Polnud märgata, et ta oleks vaevelnud mingi valusalt piinava mõtte küüsis; nähtavasti ei närinud teda vintsutatud südame piinad; ei põdenud ta hingehaigust, ei kaotanud kunagi pead uute raskete ja keerukate eluprobleemide puhul, vaid astus neile vastu kui vanadele tuttavatele, nagu elaks ta juba teist korda sama elu, läbiks uuesti tuttavaid teelõike.

Ükskõik, mis juhtus, ikka astus ta just sel puhul õige ja tarviliku sammu, nii nagu aidamees võol rippuvast võtme-kimbust ühe või teise ukse jaoks ikka õige võtme valib.

Kõige tähtsamaks pidas ta püsivust eesmärkide saavutamisel: see oli tema arvates iseloomu määrav tunnus, ja seda püsivust omavatele inimestele ei saanud ta kunagi jätta lugupidamist avaldamata, ükskõik kui väike eesmärk neil oli.

«Need on inimesed,» ütles ta.

Vististi oleks asjatu tähendada, et tema oma eesmärkide

poole rühkides südilt kõigist raskustest ja takistustest üle astus, ehk olgu siis, et müür või ületamatu kuristik tee eest kinni pani.

Kuid seda julgust ei suutnud ta omandada, mis silmi sulgedes üle kuristiku kargab või hea õnne peale müüri ründab. Ta mõõtis müüri või kuristikku, ja kui tal puudus kindel abinõu ülepääsemiseks, läks ta minema, räägitagu tema kohta mis tahes.

Et kujuneks selline iseloom, oli ehk vaja just neid segaelemente, mis Stolzi sünnitasid. Juba ammust ajast on meie avaliku elu tegelased valmistatud viie-kuue stereotüübi järgi; vahtides laisalt, silmad poolkinni, enda ümber, panevad nad käe ühiskonnamasina külge ja lükkavad seda suikudes harilikke rööpaid pidi, astudes samm-sammult eelkäija jälgedes. Siin aga on unisus silmist kadunud, kostab nobedaid, hoogsaid samme, kuulduv elavaid hääli... Kui palju vene nimedega Stolze peaks meil küll sündima!

Kuidas võis see inimene olla lähedane Oblomovile, kelle iga iseloomujoon, iga samm, terve olemus oli karjuv vastand Stolzi elule? On vististi selgusele jõutud, et vastupidised äärmused, kuigi nad üksteist ligi ei tõmba, nagu varemalt arvati, ei takista ometi lähenemist.

Pealegi sidus neid lapsepõlv ja kool — need kaks tugevat vedru —, siis vene lai ja pillavalt südamlilik lahkus, millega saksa poiss Oblomovite perekonnas üle külvati, Stolzi kui tugevama poole roll Oblomovi kõrval, nii füüsilises kui ka moraalses mõttes, ning lõpuks ja vahest kõige enam, Oblomovi südamlilik, puhas ja selge põhiloomus, mis tundis sügavat sümpaatiat kõige vastu, mis oli hea ja mis iganes avanes või vastu kajas selle lihtsa, ilmsüütu, jäägitult usaldava südame kutsele.

Oli keegi ei tea kui tujutu või vihane, aga niipea kui ta juhtumisi või meelega sinna selgesse lapsehinge vaatas, ei saanud ta teise poolehoiule vastamata jätta, ja kui olukord lähenemist takistas, siis võeti vähemalt hea ja püsiv mälestus kaasa.

Sagedasti kiskus Andrei end tööst või seltskonna keerisest lahti ning lahkus piduõhtult või ballilt, et Oblomovi laial sohval istuda, laisa jutuvestmisega oma ärevat või väsinud hinge rahustada ja kosutada ning iga kord tundagi leevendust, nagu seda tuntakse, jõudes toredatest saalist omaenda lihtsa kodukatuse alla või tulles lõunamaa looduseilust tagasi kasesallu, kus lapsena on ringi uidatud.